

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

**ГРАН
МАЛИЋ:**

ИЗ ПРВЕ МАПЕ

(ПОЗОРИШНИ ПОРТРЕТИ 1975-1979)

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

ГОРАН МАЛИЋ: ИЗ ПРВЕ МАПЕ

(ПОЗОРИШНИ ПОРТРЕТИ 1975-1979)

Аутор изложбе и уредник каталога
МИРЈАНА ОДАВИЋ

ДЕЦЕМБАР 2014 – МАРТ 2015.

ГОРАН МАЛИЋ: ИЗ ПРВЕ МАПЕ (ПОЗОРИШНИ ПОРТРЕТИ 1975-1979)

*Тамо где се поезија, сликарство и документ укрштају,
јавља се уметност заустављања тренутка,
откривања непознатог у познатом,
иреалног у реалном – јавља се уметнички фотос.*

Јован Путник

П ојавом медија фотографије, позоришна уметност је, с обзиром на своју ефемерну природу, успела себи да обезбеди трајање у времену и тиме, на неки начин, победи своју „смртност“. Управо захваљујући фотографији, слике многоструког позоришног живота (о представи, глумцима, о атмосфери око представе, пре или после ње), нису више само пушта имагинација, већ остају забележене у простору и времену, а траг о представи није само у сећању њених протагониста и гледалаца, већ и будући нараштаји могу да добију информације о њој. Временом, позоришна фотографија је прерасла у категорију фотографске уметности, те је данас можемо тумачити као нешто између уметничког дела из области визуелних уметности и важног документаристичког фрагмента, односно, није више само пуки документ, сведочанство о одржавању представе, већ је и покушај да буде уметничка паралела представе.

Управо то доказује и ова изузетна серија сценских фотографија Горана Малића, уметника-фотографа, историчара фотографије, публицисте, предавача, изложена у Музеју позоришне уметности Србије.

Горан Малић је међу првима код нас, ако не и први, довео до формирања новог односа фотографа према сцени у уметничкој фотографији. Његови радови, настали у Народном позоришту у Београду, седамдесетих година прошлог века, јасно илуструју да фотографија може да представља независан стваралачки чин, а не само подређену документаристичку илустрацију неке позоришне представе. Радећи скоро деценију у Народном позоришту Малић је имао прилику да продре у саму срж театарске уметности, те је сходно својој вечито истраживачкој природи, тражио неке друге углове, снимао глумце у покрету, „хватао“ карактеристична психолошка стања. Снимајући позоришне представе показао је несвакидашњу моћ откривања призора, изналажења углова из којих се може открити суштина предмета, односно карактеристика лика који тумачи глумац, и са изузетном лакоћом

изналазио ситуације које су му пружале максималну шансу да се изрази на свој особен начин. „Не увлачећи гледаоца у шири свет позорнице или уметничке мистике око ње, Малић је ипак глумца учинио блиским, „привлачећи“ га телеобјективом нашем оку, хватајући изванредним осећањем за драматику, за израз, за суптилно осећање глумца, често невидљиви и неухватљиви тренутак за гледаоца у мраку позоришне дворане“ написао је глумац Бранко Андрејевић поводом Малићеве изложбе „Откривање истина“ у Крагујевцу, 1982. Свој однос према техници снимања Малић, готово у свим својим циклусима, па и у позоришном, гради, како је приметила новинарка Зорица Беус, „на наглашеним контрастима и црно белим односима са сфумато угођајем или пак баухаусовском културом наглашавања одређених детаља“.¹

Историчарка уметности Миланка Шапоња, у предговору каталога прве Малићеве самосталне изложбе „Позоришне фотографије“ у Галерији „Круга 101“, 1976, записала је: „Позоришна фотографија која за предмет свог интересовања има, не само збивања на сцени, већ и оно што се догађа испред и иза ње, има пут и законитости свога развоја. Као основа тога стоји тежња фотографа да дâ своје виђење датог призора... У самом центру, у првом плану су сцене са датим пуним психолошким напоном. Зато и аутора можемо схватити као путника који путује ‚изнутра‘ по човековој психи и по његовим емотивним просторствима. Лако долазимо до закључка да се ради о личности која идеју и мисао супротставља лепоти, или још ближе, праву лепоту тражи у идеји и мисли, у психолошкој драматици.“

Позоришни редитељ, критичар и професор Јован Путник, у свом предговору у каталогу Малићеве пете самосталне изложбе у Галерији Народног позоришта, Сцена у Земуну, 1980, је истакао: „Основна карактеристика Малићеве фотографије је поетизам... У њима Малићев мајсторски објектив открива оно што је лепо у људској егзистенцији. Малићева фотографија не иде на првотно дејство: да делује визуелно, или боље рећи, само визуелно. Њега у мотиву привлачи откривање естетског значења... Та естетска категорија код Малића није исфорсирана: он до те мере подиже аутентичност документарности, да она открива слој изнад документарног – слој поетског“. У истом тексту Путник је указао да Малићева позоришна фотографија „има тежњу да заустави тренутак најинтензивније експресије. У једном тренутку то је драматика („Драма VI“), у другом то је заустављена лепота човека у простору („Абракас“, „Хипи фамили“).“

Приликом поздравне речи на отварању исте изложбе у Земуну, глумац Растко Тадић је приметио: „Невидљиве су боре на глумчевом лицу, али Горанове слике причају о свим борама у глумчевој души, јер Горан познаје тог чудног човека – глумца који живи стотине живота од дизања и спуштања завесе... Нека се и даље игра твоја камера, човече Горане Малићу, нека бележи наше прошле, садашње и будуће дане. Не дајте, младићу и камеро, да се ишта сакрије од ваших очију, причајте о љубави и животу, о човеку. Откривајте дане светле и веселе, тужне и изборане, наше дане“.

Позоришна фотографија Горана Малића је само један сегмент његовог обимног и разноврсног стваралаштва, које је настајало и развијало се током последњих четрдесет година. Изузетне резултате постигао је и у својим жанровским и тематским циклусима, као што су „Деца“, „Студијски

1 Зорица Беус: *Присност*, „Недеља“, Сарајево, 18.03.1990.

портрети“, „Портрети у амбијенту“, „Београд“, „Форме“ и други, а последњих двадесетак година стварао је и у области експерименталне фото-графике и фотограма, фотомонографија, дигиталних графика, ласерограма и фракталографија. Његова фотографска дела налазе се у многим приватним и јавним колекцијама у земљи и иностранству, као што су: Музеј савремене уметности, Београд; Музеј позоришне уметности Србије, Београд; Архитектонски музеј (збирка Групе Јуниј), Љубљана; Холандски Фото Институт, Амстердам; Национални центар за фотографију, Београд.

Поред фотографије, која је била и остала његово основно опредељење у раду, Горан Малић бави се и историографским, теоријским, критичарским и енциклопедијским радом², као и афирмацијом уметности на радију и на две ТВ станице (Студио Б и Арт ТВ), где се потписао као сценариста, уредник и водитељ у преко три стотине и педесет емисија о ликовној и примењеној уметности. Покретач је и уредник првог српског on-line Интернет-фото магазина „Фотограм“. Уз то, деловао је и као члан жирија, рецензент фотографских издања, критичар фотографије, али и као стручни саветник-предавач за предмет Историја фотографије на Академији уметности БК у Београду.

2 Теоријске и критичке прилоге највише је објављивао у „Рефото“ (од 2001), „Политици“ (од 1997), „Оку“ (1983-1990) и „Фото-кино ревији“ (1975-1985). Аутор је више студијских текстова о фотографији 19. и 20. века, као и књига (избор: „Милан Јовановић, фотограф“, САНУ, Београд, 1997; „Фотографија 19. века“, Фотограм, Београд, 2004; „Војислав Маринковић: Венеција 1957“, Културни центар, Београд, 2005; „Летопис српске фотографије 1839-2008“, Фотограм, Београд, 2009; „Нове слике Београда, 2000-2010“, Културни центар, Београд, 2010). Сарадник је „Српског биографског речника“ Матице српске и „Енциклопедије српског народа“. Објавио је више приповедака и кратких прича у часописима „Младост“, „Политика“, „Експрес“, „Савременик“, „Драма“ и другим.

ПРЕГЛЕД ВАЖНИЈИХ ГОДИНА У ЖИВОТУ И РАДУ ГОРАНА МАЛИЋА

*Изузетна вредност фотографија овог изванредног
мајстора објектива, лежи у хуманом.
Његови фотоси су порука, од човека - човеку.*

Јован Путник

1947 – Рођен у Београду

1971 – запослио се у Народном позоришту у Београду

1974 – постао члан Фото клуба Београд и добио прву награду за фотографију (сценска фотографија *Абракас* освојила је трећу награду на изложби „Човек и музика“ на Мокрањчевим данима у Неготину)

1976 - прва самостална изложба („Позоришна фотографија“ у Галерији „Круга 101“ у Народном позоришту у Београду)

1977 – Освојио три треће награде у разним категоријама на 5. Међународном тријеналу „Позориште у фотографској уметности“ у Новом Саду

1978 – стекао звање Кандидат-мајстора фотографије Фото-савеза Југославије

1979 – постао члан УЛУПУДС-а и стекао статус самосталног уметника

1982 – уврштен у општи преглед: „Фотографија у Србији“ (УЛУПУДС, Београд)

1984 – добио звање Мајстор фотографије Фото-савеза Југославије. Постао члан Удружења новинара Србије

1987 – Уписао Социологију и Историју уметности на Филозофском факултету у Београду

1991 – сценариста, уредник и водитељ две емисије о ликовној и примењеној уметности на ТВ Студио Б

Уврштен у општи преглед: *European Photography guide* (*European Photography*, Goettingen, сва издања после 1991)

1992 – Један од иницијатора и оснивача Националног центра за фотографију

1992-1997 – Аутор идеје, уредник и водитељ четири серијала („Тренутак за вечност“, „Фотограм“, „Ултрамарин“ и „Камера луцида“) на АРТ ТВ

1995 и 1996 – Уврштен у биографски лексикон: „Ко је ко у Србији“ (Библиофон, Београд)

1996 – Стекао статус Истакнути уметник. Изабран за председника Уметничког савета УЛУПУДС-а

1997 – Основао фотографски атеље „Фотограм“, web site и покренуо издавачку делатност

Аутор изложбе (у Галерији САНУ) и монографије о дворском фотографу Милану Јовановићу, у којој се први пут у нашој литератури говори о могућој спрези српске националне уметности и

фотографије

- 1998 – Добио Награду „Павле Васић“ за монографију „Милан Јовановић, фотограф“
- 1999 – Изабран за стручног саветника-предавача за предмет Историја фотографије на Академији уметности БК у Београду
- 2001 – изабран за председника Националног центра за фотографију
- 2005 – име Горана Малића ушло је и у ново, допуњено издање „Историја уметности“ Х. В. Џансона (у поглављу: „Уметност XX века у Србији“)
- 2007 - од Међународног савеза фотографске уметности (FIAP) добио звање AFIAP (Artist FIAP)
- 2008 – уврштен у „Енциклопедију српског народа“ (Завод за уџбенике, Београд)
- 2011 – добио Награду за животно дело од Удружења ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије
- 2013 - од Међународног савеза фотографске уметности (FIAP) добио звање EFIAP (Excelance FIAP)
- 2014 – уврштен у књигу „Атлас ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије-21. век“, коју су приредили Слободан Малдини и Софија Ланцош Малдини

ИЗЛОЖБЕ И НАГРАДЕ

Горан Малић поседује несвакидашњу моћ откривања призора. У том простору изналази углове из којих се може открити суштина предмета, људи, кретања.

Арх. Ивица Млађеновић

Самосталне изложбе:

1. ПОЗОРИШНЕ ФОТОГРАФИЈЕ (30 дела). Галерија Театра Круг 101, Београд, 05-20.03.1976. Предговор у каталогу написала Миланка Шапоња.
2. ИЗБОР РАДОВА (30 дела). Галерија Дома културе, Алексинац, 24.12.1977-05.01.1978.
3. ИЗБОР РАДОВА (30 дела). Галерија БИГЗ, Београд, 16-31.01.1978. Предговор у каталогу написао и изложбу отворио Драгољуб Тошић.
4. ИЗБОР РАДОВА (30 дела). Галерија Warszawskie towarzystwo fotograficzne (WTF), Варшава, Пољска, 23.08-10.09.1979. (Упоредо, излагао је и Војислав Маринковић 30 радова). Изложбу отворио Јан Миерзановски. (Није издат каталог. Приказ у пољском часопису Foto)
5. ИЗБОР РАДОВА (52 дела). Галерија Народног позоришта, сцена у Земуну, мај-јуни 1980. Предговор у каталогу написао Јован Путник. Изложбу отворили Растко Тадић и Богдан Михајловић.
6. ИЗБОР РАДОВА (30 дела). Галерија „Олга Петров“, Панчево, 03-13.11.1980. Изложбу отворио директор Галерије.
7. „ОТКРИВАЊЕ ИСТИНА“ (30 дела). Галерија Фото-кино клуба, Крагујевац, 20-30.04.1982. Предговор у каталогу написао арх. Ивица Млађеновић. Изложбу отворио Предраг Михајловић Циле.
8. ИЗБОР РАДОВА (30 дела). Галерија Дома омладине „25 мај“, Панчево, 22-04.05.1982.
9. „ОТКРИВАЊЕ ИСТИНА“ (30 дела). Галерија Дома омладине „25 мај“, Панчево, 28.02-11.03.1983.
10. „ЉУДИ И ОДСЈАЈИ“ (60 дела). Галерија Дома културе „Жика Илић Жути“, Лесковац, 14-27.02.1985. Предговор у каталогу написао Душан Ђокић. Изложбу отворио Димитријевић, потпредседник СО Лесковац.
11. „ЉУДИ И ОДСЈАЈИ“ (60 дела). Галерија Народног музеја, Прокупље, 19.03-09.04.1985.
12. ГОРАН МАЛИЋ, ФОТОГРАФИЈЕ 1974-1985 (67 дела). Салон фотографије, Београд, 23.01-05.02.1986. Уместо каталога објављена фотомонографија аутора, са текстовима Душана Ђокића и Споменке Јелић. Изложбу отворио Слободан Новаковић.
13. ИЗБОР РАДОВА (30 дела). Уметнички павиљон, галерија центра за савремену

умјетност, Титоград, 03-10.05.1986. Објављен збирни каталог са прилозима свих аутора чије су изложбе у исто време отворене у том павиљону. (Изолагали су још и Томислав Петернек, Данило Цветановић, Стеван Лазукић и Драган Мирковић)

14. „HOMMAGE À STEPHENSON“ (40 дела). Главна железничка станица, чекаоница првог разреда, Београд, 15-30.04.1987. Предговор у каталогу написао Јеша Денегри. Изложбу отворио Драгољуб Лазиф.

15. „HOMMAGE À STEPHENSON“ (40 дела). Музеј рударства и металургије, Бор, 11-25.05.1987. Изложбу отворио Душан Кабић.

16. „ФОТООПТИЧКЕ РЕМИНИСЦЕНЦИЈЕ“, избор радова 1975-1985 (30 дела). Галерија културног центра, Врање, 08-22.06.1987. Изложбу отворио проф. Србољуб Димитријевић.

17. ИЗБОР РАДОВА 1980-1990 (24 дела). Мала галерија Цанкарјевог дома, Љубљана, 10.05-26.6.1990. Каталог није издат.

18. „ЛИЧНИ ПОГЛЕД“ (21 дело). Галерија Сингидунум, Београд, 06-20.06.1991. Предговор написао и изложбу отворио Мирко Ловрић.

19. „TERRA INCOGNITA“ (24 дела). Галерија Сингидунум, Београд, 19.09-14.10.2000. Предговор у каталогу написао аутор. Изложбу отворила Данијела Перушевић.

20. „БЕОГРАД-ЛИЧНИ ПОГЛЕД“, фотографије 1973-2005, по избору Томислава Петернека (53 дела). Галерија Артгет, Београд, 25.11-14.12.2005. Предговор у каталогу написала Весна Тодоровић. Изложбу отворио проф. Никола Мајдак.

21. „СТРАНАЦ У СЕБИ“, дигитализоване и дигиталне фотографије (30 дела). Галерија Харт, Београд, 27.02-07.03.2007. Предговор у каталогу написала Љубица Јелисавац Катић. Изложбу отворио проф. др Бранко Вујовић.

22. „ЛИЧНИ ПОГЛЕД“, фотографије по избору Данила Цветановића (53 дела). Галерија

Ватрогасног дома, Банатски Брестовац, 17.10-17.11.2007. Предговор у каталогу написао аутор. Изложбу отворио Данило Цветановић.

23. ГОРАН МАЛИЋ, ИЗАБРАНЕ ФОТОГРАФИЈЕ 1973-2006 (40 дела по избору аутора). Модерна галерија, Лазаревац, 25.12.2008-25.01.2009. Предговор у каталогу написала Весна Тодоровић. Изложбу отворио Томислав Петернек.

24. ГОРАН МАЛИЋ, ДИГИТАЛНЕ ГРАФИКЕ, СКЕНОГРАМИ, ФРАКТАЛОГРАФИЈЕ. Галерија Блок, Нови Београд, 12-24.11.2010. Предговор у каталогу аутор („Реч-две о генези мојих експерименталних излета“)

25. ГОРАН МАЛИЋ: ИЗ ПРВЕ МАПЕ (ПОЗОРИШНИ ПОРТРЕТИ 1973-1979), (47 дела). Музеј позоришне уметности Србије, Београд, децембар 2014-март 2015. Предговор у каталогу Мирјана Одавић. Изложбу отворио др Зоран Јовановић.

Групе изложбе (избор):

Од 1974. године учествовао је на више од три стотине домаћих и иностраних групних изложби, међу којима су:

- Међународни тријенале „Позориште у фотографској уметности“ у Новом Саду (1977)
- Мајска изложба УЛУПУДС-а (1980-1982, 1984-1991, 2005-2009)
- Октобарски салон, Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“, Београд (1978, 1981, 1983-1985, 1987, 1988. и 1990)
- Међународна ликовна збирка Јуниј. Ликовно раставиште „Рихард Јакопич“, Љубљана (1985).
- Акција Вернисаж (у оквиру изложбе Ман Реја), Музеј савремене уметности, Београд (1985).

- Collection internationale Junij (у оквиру „Месец фотографије у Паризу (Mois de la Photo á Paris)“, Југословенски културни центар, Париз, Француска (1984, 1988)
- „Избор 89“ (аутор избора Душан Ђокић), Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“, Београд (1989).
- Избор фотографија из Међународне уметничке збирке Јуниј, Музеј савремене уметности, Београд (1990).
- „Фотографија код Срба, 1839-1989“, Музеј савремене уметности, Београд (1991).
- Photographers self portrait. Photography center of Thessaloniki, Солун, Грчка (1996).
- Lumierés, reflets, memoires (Светлости, одсјаји, меморије) (аутор избора Мирко Ловрић), у оквиру Mois de la Photo á Paris, Југословенски културни центар, Париз, Француска (1996).
- Photo exhibition Aqueeducte, Шпанија (2006).
- Изложба фотографије „Портрет“, Љубљана (2006).
- „Видим себе“ (ауторска изложба Љубице Јелисавца), Галерија Сингидунум, Београд (2006).

Награде и признања (избор):

За своје уметничко-фотографско стваралаштво, као и за историографски рад, графички дизајн и друге своје делатности награђен је више од осамдесет пута. Навешћемо само неке од награда:

- Трећа награда на изложби „Човек и музика“, Мокрањчеви дани, Неготин, 1974. На истој изложби 1976. и 1982. добио прву награду.
- Три треће награде у разним категоријама на 5. Међународном тријеналу „Позориште у фотографској уметности“, Нови Сад, 1977.

- Златна плакета града Београда на Октобарском салону фотографије, 1978, 1981. и 1984.
- Прва награда на Октобарском салону фотографије, 1977, 1980. и 1987.
- Друга (откупна) награда за графички дизајн - логотип позоришта „Тоша Јовановић“ у Зрењанину, 1983.
- Бронзана плакета „Борис Кидрић“, Народне технике Југославије, 1985.
- Годишња награда УЛУПУДС-а, 1985, 1987, 1991, 1997. и 2002.
- Похвала за фотографску реализацију омота књиге „Како се пише“, Сајам књига, Београд, 1985.
- Награда „Павле Васић“ за теоријски допринос примењеној уметности у Србији, 1997.
- Прва награда на Међународној изложби фотографија „Подравски салон“, Бурђевац, Хрватска, 2005.
- Друга награда на изложби фотографије „Жена“, Нови Сад, 2006.
- Друга награда на 10. Међународној изложби, Ниш, 2006.
- Трећа награда на изложби фотографије „Човек и нафта“, Нови Сад, 2006.
- Ribon FIAP - Признање на Међународној изложби фотографије „Минијатуре“, Нови Београд, 2006.
- Награда за животно дело (за целокупно стваралаштво и допринос развоју примењених уметности и дизајна), УЛУПУДС, Београд, 2011.

ПОПИС ИЗЛОЖЕНИХ РАДОВА

*Фотографија је дело по себи,
а не само посредник за проток визуелних информација.*
Горан Малић

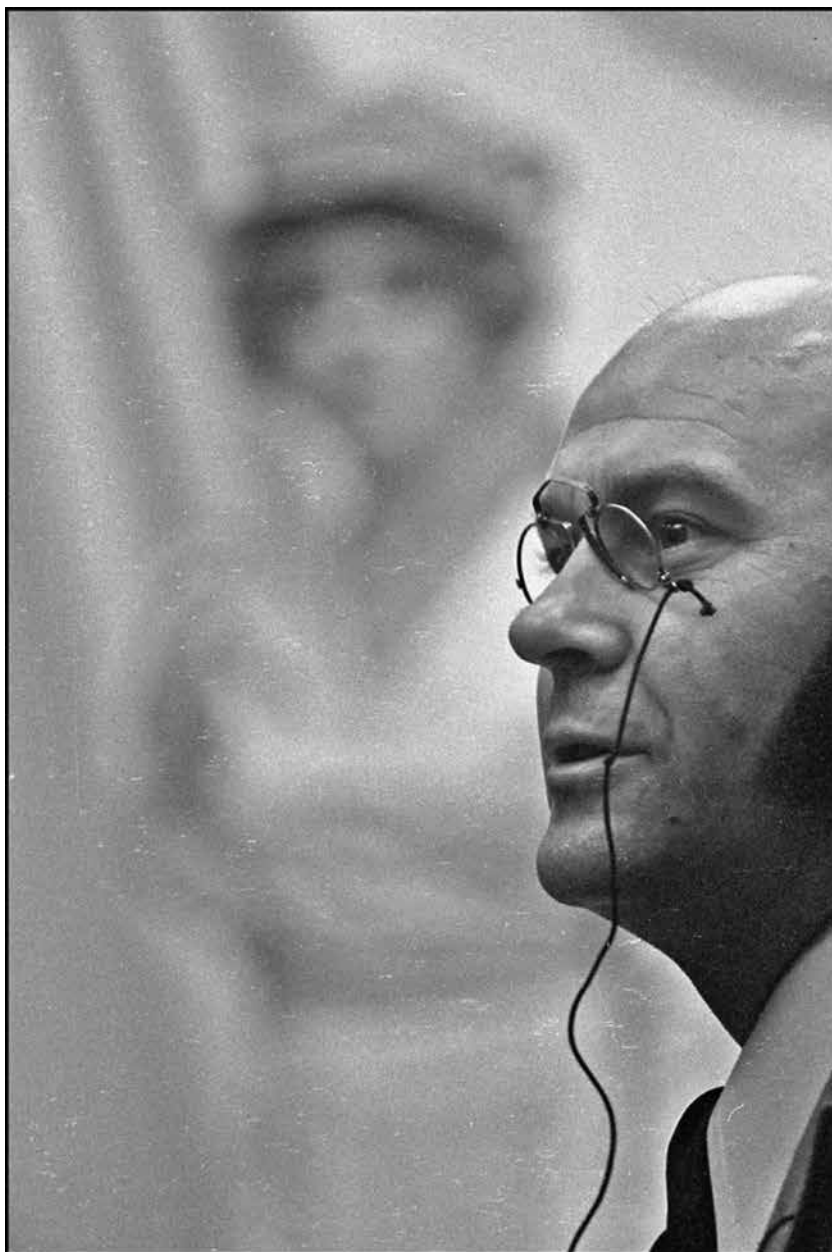
1. Николо Макијавели: Мандрагола, 1975.
2. Добрила Стојнић (Лукреција) - Николо Макијавели: *Мандрагола*, 1975.
3. Станислава Пешић (Сострата) - Николо Макијавели: *Мандрагола*, 1975.
4. Марко Николић (Калимако) - Николо Макијавели: *Мандрагола*, 1975.
5. Марко Николић (Калимако) - Николо Макијавели: *Мандрагола*, 1975.
6. Предраг Мики Манојловић (Лигурио) и Милош Жутић (Месар Нича) - Николо Макијавели: *Мандрагола*, 1975.
7. Предраг Мики Манојловић (Лигурио) и Богдан Михајловић (Сиро) - Николо Макијавели: *Мандрагола*, 1975.
8. Рамиз Секић (Луди Роган) - Жарко Команин: *Пелиново*, 1975.
9. Бранка Пешић (Сестра Анђелика Глембај) и Петар Банићевић (Леоне Глембај) - Мирослав Крлежа: *Господа Глембајеви*, 1975.
10. Божидар Дрнић (Титус Андроникус Фабрици-Глембај), Михајло Викторовић (Алојзије Зилбербрант) и Мира Ступица (Баруница Кастели-Глембај) - Мирослав Крлежа: *Господа Глембајеви*, 1975.
11. Вернер Ек (музика), Жанин Шара (кореограф): *Абракас*, 1975. (прва Малићева позоришна фотографија која је награђена)
12. Петар Банићевић (Борис Алексејевич Тригорин) и Оливера Марковић (Ирина Николајевна Аркадина) - Антон Чехов: *Галеб*, 1975.
13. Неда Спасојевић (Хасанагиница) и Мида Стевановић (Хасанага) - Љубомир Симовић: *Хасанагиница*, 1975.
14. Мида Стевановић (Хасанага) - Љубомир Симовић: *Хасанагиница*, 1975.
15. Љиљана Јанковић (Хасанагиница) - Љубомир Симовић: *Хасанагиница*, 1975.
16. Мија Алексић (Агатон Арсић) - Бранислав Нушић: *Ожалошћена породица*, 1975.
17. Мија Алексић (Агатон Арсић) - Бранислав Нушић: *Ожалошћена породица*, 1975.
18. Соња Јауковић (Вида) и Вука Дунђеровић (Симка) - Бранислав Нушић: *Ожалошћена породица*, 1975.
19. Соња Јауковић (Вида) и Добрила Ћирковић (Гина) - Бранислав Нушић: *Ожалошћена породица*, 1975.
20. Соња Јауковић (Вида) и Добрила Ћирковић (Гина) - Бранислав Нушић: *Ожалошћена породица*, 1975.

21. Богић Бошковић (Трифун Спасић) и Драган Оцокољић (Мића Станимировић) - Бранислав Нушић: *Ожалошћена породица*, 1975.
22. Мирјана Коџић (Катарина Шрат) и Предраг Тасовац (Сигмунд Фројд) - Миклош Хубан: *Анализа или Фрања Јосиф на отоману Сигмунда Фројда*, 1975.
23. Бранислав Цига Јеринић (Магбет) - Виљем Шекспир: *Магбет*, 1975.
24. Бранислав Цига Јеринић (Магбет) и Ксенија Јовановић (Лејди Магбет) - Виљем Шекспир: *Магбет*, 1975.
25. Бранислав Цига Јеринић (Магбет) и Ксенија Јовановић (Лејди Магбет) - Виљем Шекспир: *Магбет*, 1975.
26. Милан Пузић (Ефенди Мита) и Вера Чукић (Софка) - Борисав Станковић: *Нечиста крв*, 1975.
27. Ксенија Јовановић (Тодора) - Борисав Станковић: *Нечиста крв*, 1975.
28. Вера Чукић (Селимена) – Молијер: *Мизантроп*, 1976.
29. Вера Чукић (Селимена) – Молијер: *Мизантроп*, 1976.
30. Петар Банићевић (Алсест) и Душан Јакшић (Филент) – Молијер: *Мизантроп*, 1976.
31. Павле Минчић (Оронт) – Молијер: *Мизантроп*, 1976.
32. Предраг Ејдус (Китандар) и Младен Барбарић (Акаст) – Молијер: *Мизантроп*, 1976.
33. Мирослав Петровић (Чича Руо) - Гистав Флобер: *Суђење госпођи Бовари*, 1976.
34. Милош Жутић (Шарл Бовари) - Гистав Флобер: *Суђење госпођи Бовари*, 1976.
35. Предраг Ејдус (Пинар, тужилац) - Гистав Флобер: *Суђење госпођи Бовари*, 1976.
36. Рамиз Секић (Иполит Либуде) - Гистав Флобер: *Суђење госпођи Бовари*, 1976.
37. Радомир Раша Плаовић (Хаџи Тома) - Борисав Станковић: *Коштана*, 1976.
38. Нада Блам (Мартирио) - Федерико Гарсија Лорка: *Дом Бернарде Албе*, 1978.
39. Ксенија Јовановић (Бернарда) - Федерико Гарсија Лорка: *Дом Бернарде Албе*, 1978.
40. Огњанка Огњановић (Адела) - Федерико Гарсија Лорка: *Дом Бернарде Албе*, 1978.
41. Љубинка Бобић (Живка) и Ђорђе Пура (Ујка Васа) - Бранислав Нушић: *Госпођа министарка*, 1978.
42. Љубинка Бобић (Живка) - Бранислав Нушић: *Госпођа министарка*, 1978.
43. Љубинка Бобић (Живка) - Бранислав Нушић: *Госпођа министарка*, 1978.
44. Љубинка Бобић (Живка) и Мира Бобић (Дара) - Бранислав Нушић: *Госпођа министарка*, 1978.
45. Ратко Сарић (Теча Панта) - Бранислав Нушић: *Госпођа министарка*, 1978.
46. Оливера Марковић (Госпођа Олга) - Милутин Бојић: *Госпођа Олга*, 1979.
47. Васа Пантелић (Адвокат Новаковић) - Милутин Бојић: *Госпођа Олга*, 1979.

Мирјана Одавић

Ратко Сарић (Теча Панта)
Бранислав Нушић: *Госпођа*
министарка, 1978.

Милош Жутић (Шарл Бовари)
Гистав Флобер: *Суђење
госпођи Бовари*, 1976.

Божидар Дрнић (Титус Андроникус
Фабрици-Глембај), Михајло
Викторовић (Алојзије Зилбербрант)
и Мира Ступица (Баруница Кастели-
Глембај)
Мирослав Крлежа: *Господа
Глембајеви*, 1975.

Бранислав Цига Јеринић (Магбет) и
Ксенија Јовановић (Лејди Магбет)
Виљем Шекспир: *Магбет*, 1975.

Павле Минчић (Оронт)
Молијер: *Мизантроп*, 1976.

Соња Јакуовић (Вида) и
Добрила Ђирковић (Гина)
Бранислав Нушић:
Ожалошћена породица, 1975.

Станислава Пешић (Содрата)
Никола Макијавели:
Мандрагола, 1975.

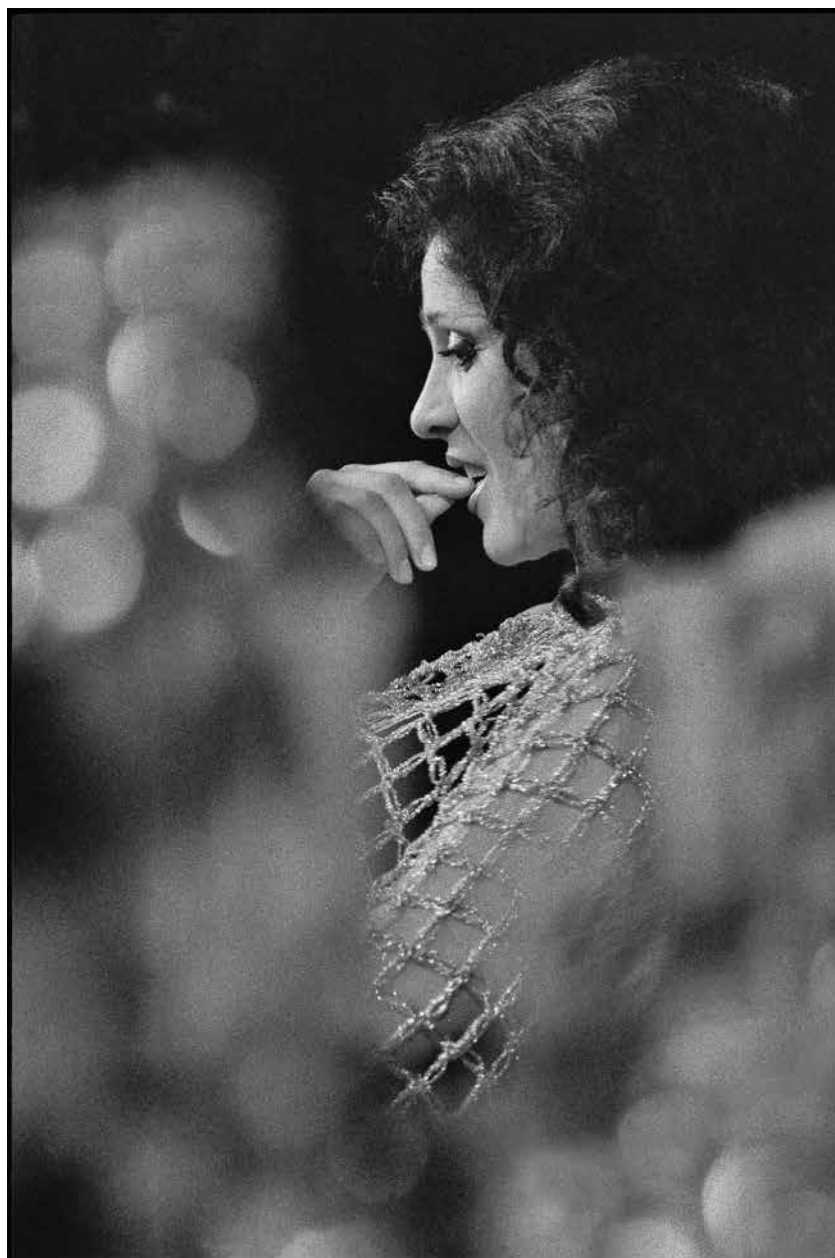

Мирјана Коцић
(Катарина Шрат)
и Предраг Тасовац
(Сигмунд Фројд)
Миклош Хубан: *Анализа или
Фрања Јосиф на отоману
Сигмунда Фројда*, 1975.

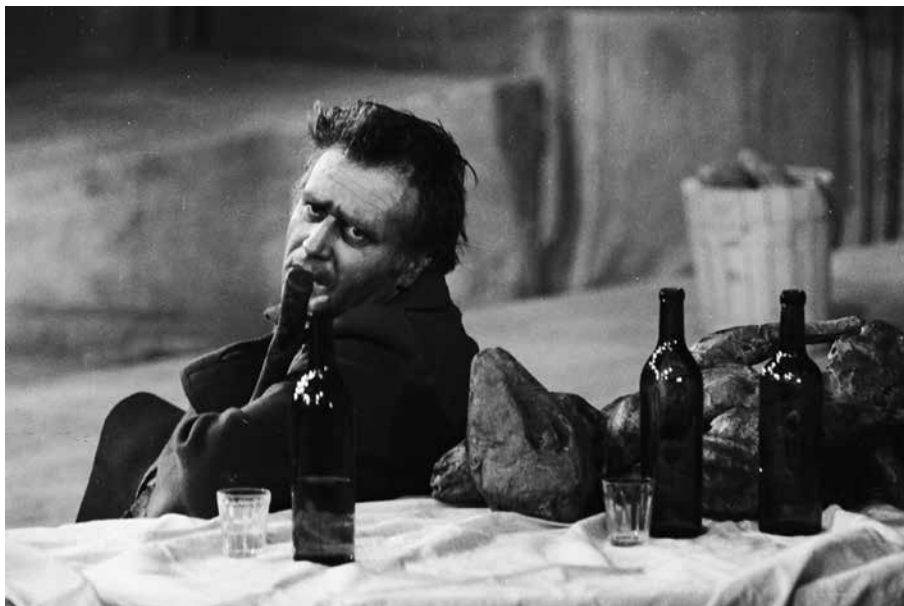

Мирослав Петровић (Чича Руо)
Гистав Флобер: *Суђење госпођи
Бовари*, 1976.

Вера Чукић (Селимена)
Молијер: *Мизантроп*, 1976.

Рамиз Секић (Луди Роган)
Жарко Команин:
Пелиново, 1975.

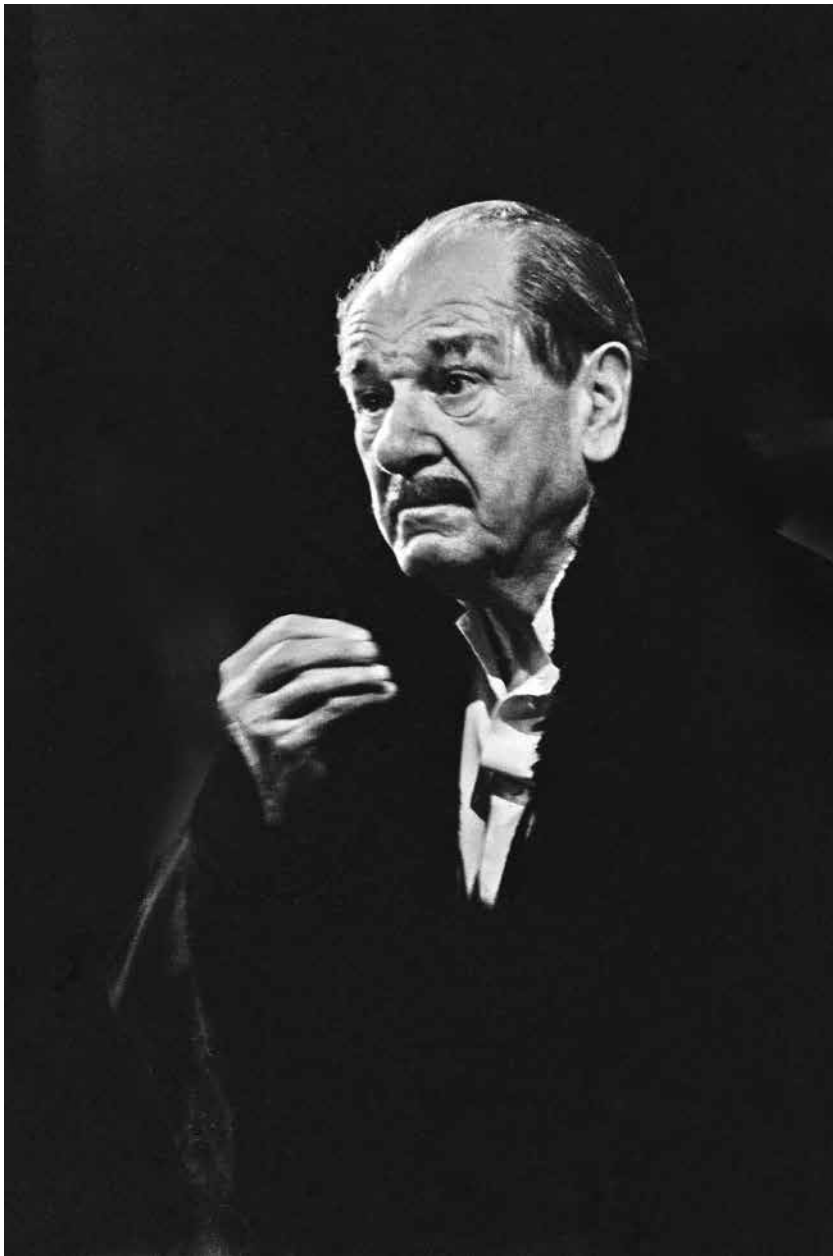
Николо Макијавели:
Мандрагола, 1975.

Мија Алексић (Агатон Арсић)
Бранислав Нушић:
Ожалошћена породица, 1975.

Љубинка Бобић (Живка)
Бранислав Нушић:
Госпођа министарка, 1978.

Радомир Раша Плаовић
(Хаћи Тома)
Борисав Станковић:
Коштана, 1976.

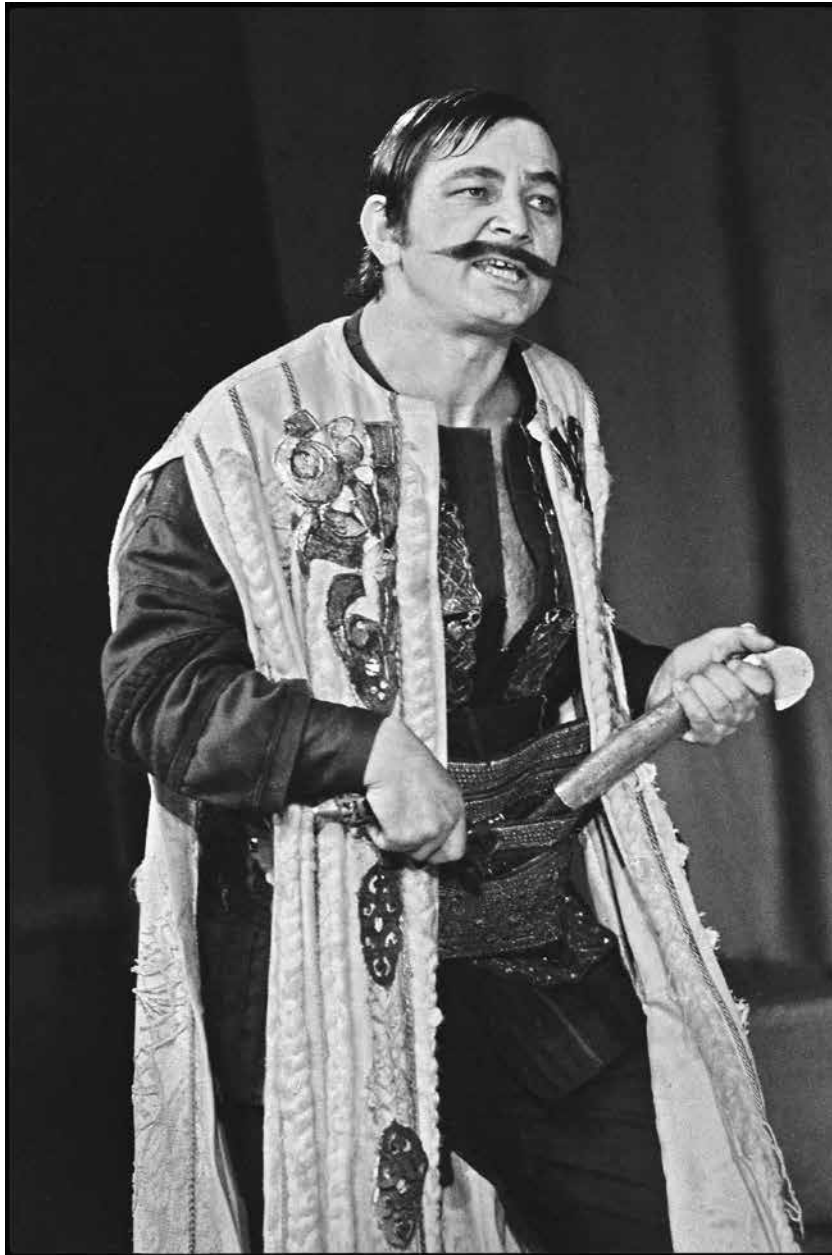
Огњанка Огњановић (Адела)
Федерико Гарсија Лорка:
Дом Бернарде Албе, 1978.

Бранка Пешић (Сестра Анђелика
Глембај) и Петар Банићевић
(Леоне Глембај)
Мирослав Крлежа:
Господа Глембајеви, 1975.

Добрича Стојић (Лукреција)
Никола Макијавели:
Мандрагола, 1975.

Мида Стевановић (Хасанага)
Љубомир Симовић:
Хасанагиница, 1975.

Љиљана Јанковић
(Хасанагиница)
Љубомир Симовић:
Хасанагиница, 1975.

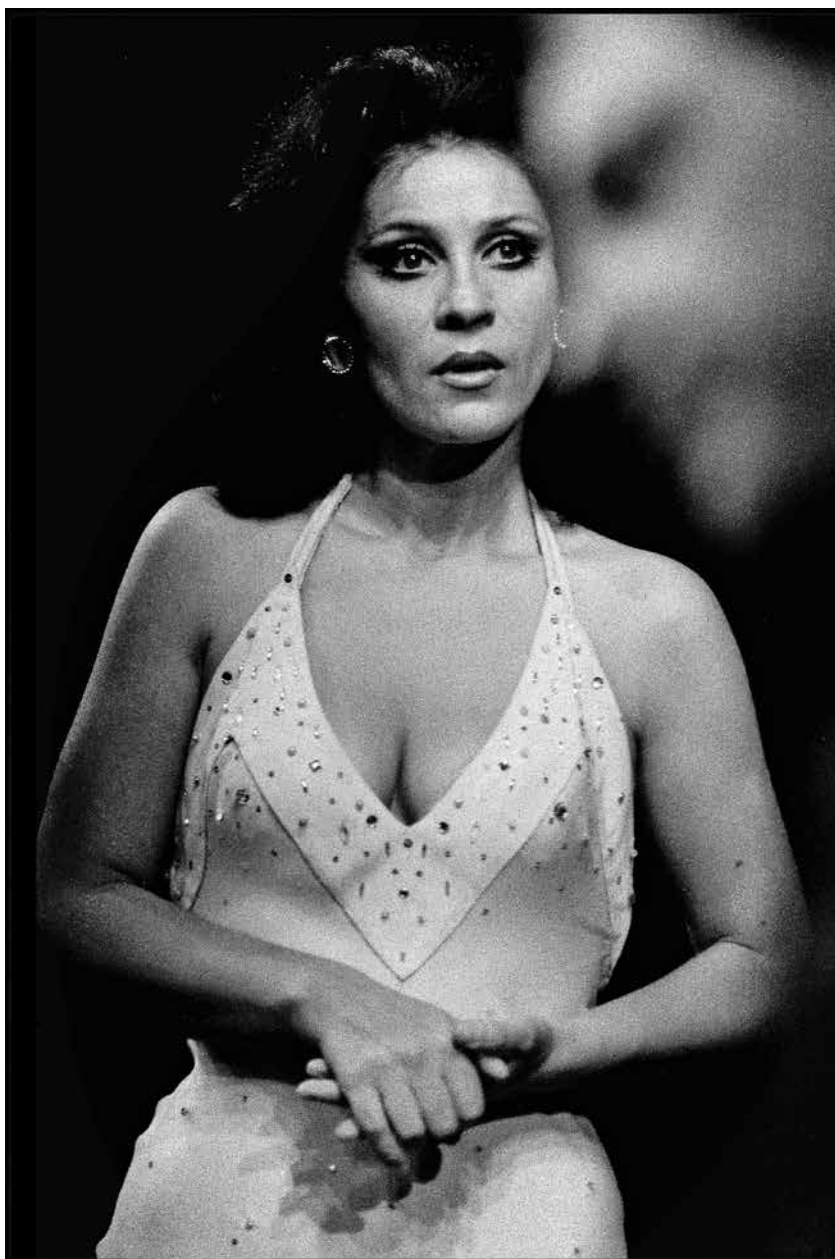

Милан Пузић (Ефенди Мита)
и Вера Чукић (Сошка)
Борисав Станковић:
Нечиста крв, 1975.

Ксенија Јовановић (Тодора)
Борисав Станковић:
Нечиста крв, 1975.

Вера Чукић (Селимена)
Молијер:
Мизантроп, 1976.

Петар Банићевић (Алсест)
и Душан Јакшић (Филент)
Молијер: *Мизантроп*, 1976.

Вернер Ек (музика),
Жанин Шара (кореограф):
Абракас, 1974.
(прва награђена позоришна
фотографија Горана Малића)

Горан Малић

СЦЕНА ИСКОСА

(Белешке из Народног позоришта, 1971-1980)

Био сам запослен у Народном позоришту између 15. септембра 1971. и 30. септембра 1980. То износи укупно 9 година и 15 дана.

Већ пре тога бавио сам се фотографијом, али скромно. Ни у позоришту нисам одмах фотографисао, него тек негде од пролећа 1974. године, па надаље. Занимљиво је: прва моја позоришна фотографија која је награђена, била је из балета „Абракас“, а балет сам, свеукупно гледано, фотографисао најмање током девет година рада у позоришту. Разлог томе је недовољна светлост, а посебно што балетске представе обилују обојеним светлосним ефектима. Обојена светлост је погубна за црно-белу фотографију јер је црно-бели филм недовољно светлосно осетљив. И оперске представе сам врло ретко фотографисао из истог разлога, а и зато што су статичне, треме, актери су мање-више непокретни, а то је за мој начин фотографисања незанимљиво. Мене је занимао гест, покрет тела, израз лица, драмски врхунац. Ретко кад сам се одлучио да фотографишем оперску представу, можда тек неколико пута, и то углавном само онда када је певао Мирослав Чангаловић, јер је он увек имао занимљиве маске и био веома, веома добар глумац, са сјајним изразима лица. Али ипак нисам имао много среће јер, као ни балетска, ни оперска позорница не обилује светлошћу.

Драмске представе су биле омиљено поље мог рада. Али ту сам често наилазио на проблеме. Наиме, у драми је тишина каткад важна исто колико и изговорен драмски текст. Глумац прави и драмске паузе, а

фотограф шкљоца ли шкљоца, а то, у оној тишини, баш уме да одјекне. Први глумац који ми је скренуо пажњу да му сметам својим шкљоцањем био је Јован Милићевић. Било је то у представи „Пелиново“. Та представа била је и иначе тешка за гледање, препуна драмских пауза. Затим сам, кажу, ишао на живце Мији Алексићу, који није мени ништа рекао али се, наводно, жалио на мене мом шефу. Било је и неких других глумаца који би се у току представе окренули према ивици десног портала (седео сам на месту шапача и фотографисао) и мрко ме осмотрили, што је требало схватити као последњу опомену, а ја бих се, за кратко, примирио. Мало помало, па су се сви они навикли на моје упорно фотографисање. Кад сам се појавио у једној телевизијској емисији, поводом мојих фотографија излаганих на некој изложби, тај прилог је код своје куће видео Јован Милићевић. Једног од наредних дана срео ме је у позоришном ходнику, зауставио ме је и питао да ли сам то ја био на ТВ. Одговорио сам потврдно, а он је рекао: Фотографишите, нисам ја баба рога ни противник фотографисања, него... видите... глумац је понекад нервозан, бори се с улогом, све му смета... а ви сте позоришни човек, гледајте, послушајте, нађите тренутак кад то најмање смета, разумете шта вам говорим... Климнуо сам главом потврдно. Није се више противио кад сам фотографисао.

Фотографије са позоришном тематиком излагао сам на многобројним групним изложбама, а и на скоро свакој од мојих самосталних изложба била је изложена бар нека позоришна фотографија. Имао сам и неколико посебних самосталних изложби са темом позоришта.

(...)

Седамдесет прва

Око девет сати пре подне нашао сам се у једној канцеларији дирекције Народног позоришта у Београду.

- Где и шта сте до сад радили?

- Ах... шта све не: био сам у војсци, затим сам неко време провео у једном грађевинском предузећу у Бору као радиотелеграфист, па опет у Београду као електро-монтер на грађевини, затим као поштар-бициклист - разносач телеграма у Земуну... Хтео сам да идем и у иностранство... па одустао. Услугу сам се занимао за фотографију, аматерски, то бих волео и да радим, међутим нема посла...

- Добро, а знате ли какав је посао сценског радника - реквизитера?

- Не знам!

- У реду, ја ћу вам рећи: ако сте марљиви и покажете се као добар радник, вредан, а и послушан, јер то је овде врло важно - неће бити проблема. Је л' имате стан... одакле сте...?

- Рођен сам у Београду. Не треба ми стан, већ посао.

Друг Кољеншић устаје и позива ме да пођем за њим. Видим да има проблем с једном ногом (доцније дознајем да је у рату рањен), храмље, понекад се руком хвата за ту ногу, као да јој помаже. Силазимо спрат ниже, идемо дугим ходником на чијем крају су велика тамносиво обојена метална врата. Улазимо у просторију препуну разних дрангулија: повише ормана штрчи сноп штапова разних облика; са плафона висе абажури; на полицама су лутке, слике, старе књиге, чаше, керамичке ситнице, пепељаре разних облика; на зидовима су стари сатови...; као у каквој старинарници, чега ту све није било! Из те гомиле свега и свачега издваја се једна чупава глава.

- Шоповићу, довео сам вам новог човека. Упознајте се. (А мени:) - Овај друг ће вам бити шеф.

И, остави нас.

Друг, то јест шеф, времешан чикица, по годинама би ми могао бити отац, устаје и тек тад видим да је низак. На глави му сноп гргураве делимично и седе косе која

се завршним таласом извија и штрчи изнад главе, а по томе наликује на лик Курира Фиће из стрипова Милоша Крњетина (у то време су објављивани у „Борби“).

- Одакле си, где станујеш?

- Београђанин! Станујем у Сарајевској улици!

- У Сарајевској? Озбиљно? Аyyyy... - друг шеф је растегао уста у математички знак за бесконачно, и само што се није прекрстио, али ми није објаснио шта га је у називу моје улице толико запрепастило.

Погледах кроз прозор, напољу је већ прохладно, људи носе мантиле мада је средина септембра. Тог дана први пут уђох у Народно позориште.

Неко време седео сам поред шефа док је он растављао или склапао неки старински сат. Беспослен сам, а друг шеф је до лаката заузет репарирањем црвоточне векерице... Најзад ме одмери испод наочара и предложи спасоносно решење:

- Изађи на позорницу, погледај мало унаоколо... само тихо, јер су глумци на сцени, пробају.

Изађох у ходник, па крочих кроз метална врата. Опрезно провирих иза сурих плишаних завеса, јер је у току била проба, обнова „Коштане“. Ансамбл драме спремао се на пут у Немачку, у Манхајм. У то време је позориште понекад путовало у иностранство са представама које су се изводиле по клубовима наших гастарбајтера. Представе су игране у скраћеној верзији – позоришна струка је за те скарабуцене и скраћене представе брже-боље нашла погодан оправдавајући израз „камерни облик“: сценографија је свођена на нужно, а отпадали су и многи делови дијалога. И не само то, причало се међу сценским радницима, касније, и ово: кад се иде на гостовања, онда и чланови уметничког ансамбла, па и вође пута, постају помоћно техничко особље - декоратери, реквизитери, гардеробери... само да би, уместо правих мајстора за те послове, на турнеју путовало што више чланова уметничког ансамбла, а што мање техничара. А то што су тамо радили посао који није њихов, и који први пут раде - ко те пита. Публика то ионако није знала!

У самом углу позорнице су била врата која воде у мали ходник, затим у позоришну салу. Све је било у полумраку, нико ме није видео, па сам одлучио да закорачим у ходник према сали. Клизнух по меком

поду и нечујно уђох у салу. Седишта се не виде, прекривена су великим белим платном које допире скоро до зида. Тако се увек радило за време ферија, да се фотеље заштите од прашине. Тепих је био голубије плав, као и ноге неких фотеља, опшивене сомотом исте боје. Са позорнице су допирали звуци виолине. Тихо се вратих горе, на позорницу, међу суре завесе и наставих да гледам пробу. Видим, чујем, али су ми мисли далеко, ко зна где. Око мене благи воњ мемле, устајали ваздух, помешани парфеми, оштар дах коломаста од позоришне машинерије и, изнад свега, воњ мишје мокраће из непроветрених ћошкова. Ко зна шта ли ме овде чека. Удахнух дубоко и запамтих датум: 15. септембар 1971. године.

(...)

Фотографисао сам чика Рашу Плаовића, дивног човека, професора и глумца какав се ретко среће. Седео сам у једном од портала, заправо увек у десном порталу, на месту за суфлера, и имао у рукама кинески апарат сигал (галеб), једну врло скромну копију ролејфлекса, са прилично «меким» објективом. Али, шта је - ту је. Са тим апаратом сам снимао и оне антологијске сцене кад Плаовић говори да све звони: „Зар на овај свети благи божји дан, па ја да сам такав. Еј, сине, сиии-не!“ - и то тако салом одјекне, проломи се његов снажни глас. Ех, какав је то глумац био. Кожа се јежила од тона његовог гласа, чак и онда када сам га познавао, слушао и сретао наредних 5-6 година, до краја његовог живота. Он је свакога ословљавао са «сине» – управника позоришта, директора драме, глумце, глумице, декоратере и гардеробере, транспортне раднике - сваког! Упознао сам још само једног таквог глумца, грандиозног, највећег међу великима - Јована Милићевића!

Седамдесет трећа

Турнеја са Београдском опером и балетом у иностранство: Швајцарска, Лозана, 20. мај 1973.

(...)

29. децембар 1973 - премијера „Пелинова“. Мучна и мрачна представа. Јован Милићевић свевек нервозан, заједљив. Кад год уђем у портал и почнем да визирам апаратом, он ме простреља погледом. Једном ми процеди: «Ви сликате, а не мислите на то да глумац треба да се концентрише!» Ја се, наравно, повучем. То ми убија вољу и не желим да сликам ту представу. После дан-два (будући да и даље радим пробе) ипак наставим са снимањем, али опрезније, из прикрајка. У то време радим са фотоапаратом средњег формата (други тад нисам ни имао), и не могу да се удаљим. Исликао сам бар седамдесетак квадрата, а одабрао за излагање - само један (Рамиза Секића као сеоску будалу)!

Памтим да је Јован Милићевић са врло много експлозија пропратио постављање представе „Пелиново“ - није било тренутка а да није имао неку примедбу, напомену, предлог за измену... Партнер у свађи му је био тада млади (а данас, колико знам покојни) Драган Максимовић, који је непрестано каснио на пробе. (Највећа свађа међу њима избила је кад смо пробали на Стеријином позорју у Новом Саду).

Седамдесет четврта

Крајем фебруара, једне вечери, запалим из позоришта око 6 сати, и одем у Фото клуб „Београд“ да се упишем у чланство. Тамо ме дочека технички секретар клуба, чика Јакша, инвалид са два штапа... а ту је и мајстор фотографије, у том тренутку један од водећих српских излагача, Ђорђе Букилица... одмах се препознаје дружељубив човек! Он ме храбри... дознаје да радим у Народном позоришту, па се распитује како је у позоришту за сликање. Је л' мрачно? Да ли користим довољно осетљив филм? „Тамо би морао неки врло осетљив, а и нарочит процес обраде... после га треба развити нешто дуже, да омекша зрно...“ итд. Нисмо ни пола сата провели у разговору (а нисам ни смео више, јер се требало вратити у позориште, на посао), а дознао сам сву силу података које до тад нисам знао. Схватих да сам - доласком међу те људе - учинио добар потез! (Заиста, никада се нисам покајао!)

(...)

15. март - премијера представе „Село Степанчиково“ Достојевског. Главни глумац је Мија Алексић, ту је и Тасовац... Представа је час врло светла, час мрачна. Успео сам да снимим тренутак кад Степан (Мија Алексић) цепа један документ и хита га у ваздух, уз речи: „Е, не дам вам ништа!“. Иако сам снимао из руке, са нешто дужом експозицијом, слика је врло експресивна, без обзира на видну неošтрину.

(...)

19. мај 1974 - премијера представе „Хасанагиница“. Режира Жељко Орешковић из Загреба. Представа је привлачна за гледање, али доиста суморна за фотографисање (типично за сценографију Миомира Денића, он као да је волео молске светлосне тонове). Снимао сам, али не много. Ипак, понешто од тога се исплатило. Захваљујући моћном телеобјективу од 200 мм, и опијеношћу призорима и ликовима, успео сам да издвојим неколико занимљивих портрета који су, после, на изложбама, имали успеха, на пример Мида Стевановић као Хасанага, затим мајка Хасанагинице (алтернативно, Ксенија Јовановић на премијери, а касније Љиљана Јанковић - врло добар портрет) и неки други.

(...)

У позоришту фотографишем, али не тако често јер ме непогодан фотографски прибор, а и недовољно осетљив филм, ометају да направим макар технички успешне слике. А о креативности, с обзиром на тако скромну опрему, нисам смео ни да размишљам. Тих месеци сам купио кинески апарат средњег формата, сигал (са негативом величине 6 x 6 цм), али је он, с нормалним објективом, још мање био погодан него један расходовани и позајмљени зорки са којим сам иначе фотографисао. Па ипак, нисам испуштао ни једну прилику да фотографишем сваку представу која је тада била на репертоару. Највише среће сам имао са драмом, опера је мање-више била незанимљива, осим

можда масовних сцена, а у балетским представама је премало осветљења. Време за снимање је обрнуто сразмерно са количином обавеза које имам на послу; ако је представа једноставнија, са мало реkvизите, догоди се да сам слободан такоређи читаво радно време и могу да сликам до миле воље. У неким другим приликама, као нпр. у операма са много мачева, халебарди, накита и других ситница које припадају послу реkvизитера (а уз то опера обавезно има врло велике промене између чинова), нема ни говора о фотографисању.

Представа „Госпођа министарка“ је углавном била лака за рад, а весела за гледање, па и за сликање, тако да сам једва чекао да на њој дежурам, јер ћу свакако снимити и нове призоре. Било је много занимљивих ликова, можда двадесетак, али је централан лик Живке министарке, то јест Љубинке Бобић. Међутим, на несрећу - она не воли да се слика! Чим ме уочи са фотоапаратом, готово да кидише на мене. Каткад се глумци на сцени увесељавају кад ме виде да долазимо са апаратом, јер знају да ће она, чим ме спази, да побесни. Чак и кад је на средини, или пак на супротном крају позорнице, она у сред представе нађе разлог да дође до ивице оног дела портала где се налазимо и припрети ми. Верујем да се то њено негодовање понекад чуло и до публике. Испрва сам мислио да се шали, будући да је сличним бучним реакцијама изазивала и смех у сали, али кад је учестала са примедбовањем, почео сам да је снимам кришом, склоњен иза неке од бочних завеса, и на тај начин сам се још више удаљио од сцене.

Неки ми рекоше да Љубинка тако реагује зато што ме не познаје, ваљда мисли да сам неки уљез, али кад се навикне... У једној прилици се охрабрим па опет седнем у десни портал, сакријем двооки сигал испод радног мантила, а кад се она окрене леђима ја сликам. Ипак ме је уочила и намрштила се на мене са средине сцене. Опет одустанем и нисам сликао до краја представе. У паузи одлазим у глумачки салон да купим реkvизиту коју су оставили они глумци који се не појављују у последња два чина. У салону седе Љубинка, Мирко Милисављевић (играо секретара Нинковића), Славка Јеринић и још двоје-троје млађих

глуца. Унутра густо задимљено, као да пурња из сулундара. Кад сам је видео охладио сам се, можда и уплашио, али било је касно за узмицање. Почнем да сакупљам реквизиту, џепне сатове са ланцима, затим два-три штапа... Одмах ме је узела на нишан али се тобож не обраћа мени:

- Гле га, овај... стално ме слика, 'ајд' само још једном да га видим па ћу апарат да му положим. Шта има да слика?

- Да, овако лепу бабу - каже њен исписник Мирко Милисављевић.

- Ти, 'матора курво', да ћутиш! Криво ти је што и тебе не слика, је л?

Брже боље покупих још два пара наочара и једну лепезу, па пожурих према вратима. Тек што сам напустио просторију, у ходнику чујем како јој Милисављевић каже:

- Бобо моја, ти то не можеш да спречиш.

- Знам да не могу, ал' да га бар мало уплашим - одговара она кроз смех.

И за наредних представа наставио сам да сликам, каткад скривено, а каткад бих заборавио на њено присуство, а она би се одједном створила поред мене и дрекнула:

- Аха, видим те, видим! - Ја бих тобож престао са снимањем, спустио апарат, а затим, кад би окренула леђа - наставио. Можда јој се и свидело што сам био тако плашљив и послушан; током свих наредних десет година, колико сам радио на тој представи, никада није пропустила прилику да ме макар мало изгрди.

(...)

Читава три јесења месеца у позоришту сам задужен за реквизиту нове представе „Галеб“, А. П. Чехова. Између октобра и децембра било је много посла, тако да за фотографисање није остало много времена. Стигао сам да фотографисам ту представу тек на њеној премијери, 18. децембра. Базен (који је веома много мучио декоратере, да га распростру и напуне водом, затим да све то демонтирају после представе), занимљиви призори и много светлости били су врло привлачни за фотографисање. Запамтих очаравајућу

музику са те представе - рекоше да је Скрјабин. Музику је бирао даровити Звонко Јовчић-Звонце, вечити помоћник редитеља и понекад глумац епизодиста. Сликао сам ту представу, али и поред онолико купаћих костима, разголићених глумаца, светлости и одсјаја у води, није испало бог зна како добро. Можда тек једна фотографија на којој је Оливера Марковић.

(...)

Почетком новембра у позоришту започињу пробе балета „Абракас“. Тај балет се већ месецима пре тога спремао, играчи су увежбавали у балетској сали, али сада је дошло време да се осете „праве даске“, то јест позорница. Одређен сам да дежурам на пробама. Посла готово да немам, личне реквизите у тој представи је мало као и у сваком балету, тек неколико ситница, а највећа брига ми је да пре почетка пробе пред све улазе на позорницу распоредим неколико дрвених тацни са истуцаним калопонијумом, да би балетски играчи могли да протрљају своје патике како се не би неконтролисано клизали на позорници.

Балетске пробе нису бог зна колико занимљиве за гледање, осим ако некога не занима да натапа поглед живом сликом лепих женских тела, међутим ни то овога пута није било могуће јер су све даме у трикоима закопчаним такорећи до грла, а уз то на ногама су им, скоро до струка навучене, врло дебеле вунене чарапе - иако је парно грејање врло јако, ипак је децембар! - тако да и нема шта да се види. Осим тога, та врста гледалачког узбуђења у мени је трајала само прва два-три месеца, а касније је и то, као и све друго у позоришту, постајало свакодневно, обично, већ виђено. Што се не може или не сме у редовном животу, може се и сме у позоришту. У филму „Жижи“ главни глумац оправдава морални несташлук једне даме говорећи: ово је Париз, овде се све сме! Исто би се могло рећи за позориште.

Дакле, досадно је и за гледање, а да фотографисам нема ни помисли: позорница је осветљена само радним светиљкама, и то оним одозго, тако да би сваки лик на слици морао имати врло дубоке сенке и подочњаке до средине образа. Међутим, једног од

наредних дана, када су биле сценографске и костимске пробе, а упаљени и одговарајући рефлектори, уочио сам да неке сцене имају бочну расвету, тако да се костими балетских играча (рад костимографа Душка Ристића) издвајају као врло рељефни. Помислих, можда ћу најзад на једном балету успети да направим добру слику (јер то до тад нисам успевао). Тих дана сам набавио нови фото-апарат, кинески сигал, формат 6 x 6 цм, и покушао да нешто снимам у позоришту, али све је било врло, врло слабо. Чак и неošтро, услед предуге експозиције. Уочио сам да један балетски пар, који игра на практикаблу високом око два метра, током игре улази у неку врсту климакса покрета, па су за тренутак скоро мирни, иако у необичним позицијама тела. Уз то, рефлектор који их је осветљавао налазио се директно изнад њихових глава, на «цуговима», тако да су им тела добијала врло рељефне обресе. Заиста, изгледали су као живе скулптуре. Помислих, можда ћу моћи да бар тај приказ ухватим у правом тренутку.

На премијери, 26. децембра (а тај дан је одабран јер је на исти дан педесет година раније у београдском Народном позоришту одржана прва балетска представа) није за мене било више посла него иначе. Зато сам се наоружао фотоапаратом, и заузео бусију иза једног рефлектора, чекајући кад ће балетски пар да се попне на повисоки практикабл. Најзад сам дочекао. Снимио сам 5-6 квадрата, али сам све време мислио да светлости нема довољно. Узгред, неки електричарски мудрац се досетио да на рефлектор намакне плаву „шајбну“ (целулоидни филтер), тако да се и оно мало светлости смањило. (Треба рећи и ово: снимао сам са насумице одабраним елементима - експозицијом и отвором дијафрагме - па како буде!). Исте вечери сам развио филм. Један квадрат је по свему судећи испуњавао критеријуме добре слике. Већ првих дана јануара направио сам неколико великих копија те слике коју сам назвао једноставно „Абракас“, а једну послао на изложбу „Човек и музика“ одржану поводом Мокрањчевих дана у Неготину. Добио сам трећу награду! То је моја прва добијена награда за фотографије. Уз то, та фотографија је наредних година била излагана на многобројним изложбама, па и на 5. Међународном тријеналу позоришне фотографије у

Новом Саду 1977, а налазила се као обавезан експонат већине мојих самосталних изложби.

(...)

Приликом пробе балета „Ана Карењина“ налетео сам иза једне од унутарњих завеса на балерину Вишњу Ђорђевић нагу од паса нагоре; гардероберка јој је управо пресвлачила костим. Кад смо се такорећи сударили, само што нисам испустио оно што сам носио... али након тога, за наредних девет година, видео сам у обнаженом или сасвим нагом стању готово цео балетски ансамбл, пола женског дела хора, па (нека ми се опрости на индискретности) и поједине чланице оркестра (додуше, њих изван позоришта). Догађало се да уђем у балетску салу баш кад су неке даме увелико раскомоћене, али ниједна од њих не пада у несвест, нити подиже глас. Све се одвија нормално: ја обавим оно због чега сам дошао, а оне настављају да вежбају, или да се у неком углу пресвлаче. Не једном сам улазио у глумачке гардеробе да разделим реквизиту; уредно куцам, оданде кажу „напред“, ја за кваку па закорачим унутра, а примадона - у неглижеу! Још мирно каже:

- Ајде, шта се стидите, уђите... а кад сте већ ту додајте ми лепезу... ено је код огледала!

(...)

У то време сам, први пут, постао „жртва“ руске уметничке агресије. Било је то када је једном приликом 1974/5. гостовао балет из Лењинграда. Мој шеф ме је повремено поштеђивао тежих проба, па ми је често стављао узadataк да дежурам на балетским представама или пробама. Тако и тада. А Рускиње, прелепе, веселе плавојке, сваки час на путу за позорницу промаше врата за сцену па уђу у реквизитарницу. Једном промаше, други пут не, али ипак нагвире и у моју просторију, и то тако траје између шест и осам, видим да се лепо забављају. И мени је забавно, а и немам никаква друга посла него да држим ту просторију отвореном, ако Рускиње пожелеле да пију воду, или им затреба каловонијум за балетске патике. Већ ми се учинило да сам се спријатељио са њих десетак, климамо главама

у знак поздрава, а сусрећемо се - сваких пет минута! Коначно почне представа па и ја уђем на позорницу, станем иза једне од унутарњих завеса да пратим игру. Балерине улазе, одиграју своју тачку, па једне излазе, друге остају међу завесама, а треће пролазе поред мене. Каткад нахрупе групно, па сам морао да се склањам уз саму ивицу једне од бочних завеса. У једној мирној и смраченој слици (а слика је део позоришног чина), кад се и музика утишала, а на позорници играо само један балетски пар (што се балетским језиком каже „па-де-де“), неко ме кроз завесу снажно шчепа за стражњицу па пусти, а после пар тренутака још једном. Да допринесем комици овог мог запажања, рекао бих још да су то били стисци две различите руке. Затим зачујем тихи кикот. Позорница је једва осветљена плавкастом светлосћу, а међу завесама је тмина још потпунија, па не могу да истражујем ко је с оне стране завесе, јер постоји могућност да налетим на неки кабл, каквих увек има близу бочних рефлектора, или да се саплетем о металне тегове којима се фиксирају ивице завеса на поду. Неколико тренутака касније светлост је нагло блеснула, а са оне стране завесе утрчавају на сцену четири балерине и започињу живахни „па-де-катр“. Сад ми је јасно: нека од њих, или можда две, су ме зграбиле за задњицу. Док играју, обилазе сцену у круг држећи се за руке, све су насмејане, а кад дођу на моју страну позорнице, на два-три метра од мене, једна, друга, трећа - као да су се још више развеселиле. Али не знам да ли се смеју мени или мизансцен то захтева. Вратих се у реквизитарницу. После неколико минута излази онај балетски квартет; док пролазе поред мојих врата наглас се кикоћу.

Седамдесет пета

До пролећа те године већ сам стекао неко искуство у позоришној фотографији, излагао сам такве фотографије ваљда једини у Србији у континуитету, а био сам са том врстом фотографије међу реткима и на југословенској сцени. (Пре мене, са позоришним фотографијама су се на изложбама повремено јављали Словенац Ложе Мали, и знатно мање наш Христифор Настасић, али ни један ни други нити континуирано, нити са већим бројем радова. Између 1974. и 1980.

нисам имао конкурента у тој области на југословенском плану. Средином осамдесетих придружио ми се Раде Милисављевић са снимцима Битефа). До тада сам добио и више награда, а уосталом и прва коју сам за фотографију уопште стекао била је за сценску фотографију (трећа награда на изложби Мокрањчеви дани у Неготину, 1974. за слику из балета „Абракас“).

То ме је охрабрило да поверујем како је дошло време (каква грешка!) да приредим самосталну изложбу позоришних фотографија, а да то буде у фоајеу ондашњег „Круга 101“ Народног позоришта (касније, после реконструкције зграде, то је сцена „Раша Плаовић“). До тада сам у том простору видео две или три изложбе, претежно са документарним фотографским материјалом, нпр. реконструкције неких сећања (мислим да је једна од њих била приређена поводом годишњице смрти Бертолда Брехта), а једном сам видео и изложбу сликарских радова глумца (међу излагачима, чини ми се, бежаху Бранислав Цига Јеринић, Богић Туре Бошковић, и још неки). Простор је био врло леп, баш галеријски. Не једном сам тамо кришом одлазио, премеравао галерију корацима, бројао стаклене паное и експонате, оцењивао колико би мојих фотографија стало по зидовима, и - нацртао план галерије да бих планирао своју виртуелну изложбу. Чак сам и слике одабрао. Негде сам прочитао: важно је имати наду; ко има наду већ је на пола пута до успеха! Не једном је речено: треба бити упоран, треба довољно нешто желети, а онда се ствари одвијају саме од себе. Искуство ми је доказало да то није далеко од истине.

Одлучих да се најпре посаветујем са Миланом Пузићем, глумцем који је веома волео фотографију. Кад год би ме сретао у позоришним ходницима, са симпатијама се распитивао за ово или оно, нарочито кад бих имао фотоапарат у рукама, приликом снимања представа. Рекао је да и сам има неке фотографске каталогe, пратио је изложбе, а и понешто фотографисао, мада се више занимао за аматерски филм (имао је једну одличну канонуву камеру, супер осмицу). Пузић је био дружељубив, комуникативан човек, лишен повишене сујете која је међу глумцима уобичајена појава. Иако врло цењен уметник, никада

није дизао нос нити је своју несумњиву вредност стављао до знања околини, чак ни нама, сценским радницима. С поштовањем и симпатијама смо му то узвраћали и ословљавали га, као и његове колеге, са - Пуза, а и он је свима нама знао имена или надимке.

Дакле, замолих господина Пузића да погледа моје фотографије. Он прихвати, па их листа, листа, ћути, дође до краја снопа од тридесетак великих копија галеријског формата, а онда наглас утврди да њега на сликама нема, а пошто га нема онда „ни слике ништа не ваљају!“ Наравно, шалио се... „слике личе, личе... није лоше... обећаваш, биће од тебе нешто!“ Поменух му оно што ми се већ неко време врзало по глави: волео бих да приредим једну изложбу позоришних фотографија у фоајеу „Круга 101“.

- Што да не - каже - пробај, распитај се код Ивањија, он води тај сектор. Иди код њега, немаш шта да изгубиш. - Охрабрен, одлучих да се обратим Позоришној комуни. Комуна је имала две или три канцеларије уз фоаје сцене „Круг 101“, и била је нека врста организације придружене Народном позоришту да се стара да култура „сиђе“ до радничке класе, то јест да се установе, предузећа, фабрике вежу претплатом и добијају карте по повољнијој цени, а да позориште тако обезбеди публику, а и зараду. Памтим да су издавали врло добро штампан позоришни часопис (обликовао га је Шућри Нимани). Комуном, а по свему судећи и сценом на „Кругу 101“, управљао је књижевник и културни радник Иван Ивањи.

Сакупих фотографије, па једног од наредних дана одох на спрат, закуцах на врата Комуне и замолих секретарицу да ме најави управнику Ивањију. Његова канцеларија је следећа, у дубини; она га позове, он изађе. Стојимо на сред канцеларије, нико не нуди столицу, ја се представим и онако с ногу почињем сажету причу: радник сам у реквизитарници, а бавим се фотографијом, имам разне позоришне мотиве, портрете, бла... бла... Нисам честито ни довршио прву реченицу, нити изрекао због чега сам дошао, а Ивањи се окрете једном дугајлији и рече:

- Видите то! - Затим се врати у своју канцеларију без речи. Баш тако! Тај човек ми је увек деловао као суптилан господин, али овога пута је негде нешто

пукло - можда је био преморен, преоптерећен, заузет, насекиран неким проблемом Позоришне комуне. Можда ме зато није удостојио бољег третмана, а ни поздрава. (Памтим: читао сам у „Вечерњим новостима“ критику његовог романа „Диоклецијан“, баш у то време објављеног).

Дугајлија коме сам припао, саслушао ме је, а и он надвоје-натроје уз пожуривање, примио је моје слике „да их боље погледа“ и рекао да ће ми јавити резултат. Журно се удаљих. Било је радно време и никако не бих смео да се смуцам по директорском ходнику (баш преко пута су била врата дирекције позоришне Техничке службе којој сам, као сценски радник припадао). Али одох на крилима. Први корак је учињен. Изложба је у изгледу, и ко зна шта још...

После неколико дана у реквизитарницу је свратио онај дугајлија (касније дознајем да се зове Бошко Трифуновић, рекоше да је драмски писац) и у мом одсуству оставио пакет са фотографијама код шефа Шоповића. Овај није ништа знао о тој мојој иницијативи, нити да сам био у Комуни, а и није му било право што се његов радник „петља тамо где ми није место“ (међу уметнике!) па ми је, кад сам дошао на посао у поподневну смену, прилично смркнуто, а и помало злурадо, скресао:

- Ево ти ове твоје... слике! Нису примљене! Трифуновић је рекао да то нису уметничке фотографије!

- Откуд он зна да ли јесу или нису уметничке? - баш се разљутим.

- Каже да је консултовао неке глумце. Они знају! Уосталом, шта се ти, бре, петљаш са њима?!

Разочаран сам. Реших да одустанем од даљих покушаја. Наравно, и даље снимам у позоришту, и даље излажем позоришне фотографије, добијам и нове награде, али о изложби на „Кругу“ више не сањам.

Сретне ме Милан Пузић и пита за резултат моје акције.

- Пропало! - кажем. - Рекли су да то нису уметничке фотографије.

- Ма, немају они појма. Немој да посустајеш, ради даље, сликај, излажи. Стрпи се, доћи ће то само по себи. Наћи ће се већ нешто.

Знам, теши ме. Климнем главом, али сам заправо незадовољан. Да се стрпим? Колико дуго? Све је то магла. Ипак, корисно је што ми бар неко даје подршку.

(...)

Исте године започео сам сарадњу са „Фото кино ревијом“, на подстицај Миланке Шапоња, која је тада била спољни сарадник часописа, а ускоро - по одласку тадашњег уредника, фотографског писца Жике Јеремића, у пензију - и главни уредник. У „Ревиви“ је објављен мој први текст „О позоришној фотографији“ (у броју 5-6, 1975).

Тај текст је настао на директну иницијативу уреднице, тј. на њен предлог да напишем нешто из свог искуства са фотографисањем у позоришту. Почео сам, па - стао. Иако сам само препричавао своја искуства, било је то хаотично, згужвано, нејасно, а и недовољно писмено.

Знао сам, позориште врви од драмских писаца, редитеља, професора са академија - драмске, ликовних и примењених уметности... одлучим да од неког затражим помоћ. Одлучим да се обратим оперском редитељу Јовану Бати Путнику, сјајном интелектуалцу који ми је, видевши једном приликом да фотографишем иза кулиса, рекао да врло уважава фотографију и да је у млађим данима, кад се бавио ликовном критиком, писао и о неким фотографским изложбама. Распитивао се каквом опремом радим, који је филм у апарату, како га развијам (с обзиром на позоришну тмину!)... очито се разумевао у ту ствар. Кад сам му изложио мој проблем, то јест да треба да пишем о свом искуству у позоришту, али да сам се запетљао, расплинуо... све је схватио у трену и обећао помоћ за дан-два. Сутрадан је донео, и поклонио ми, десетак бројева часописа „Позоришна култура“, у коме је и он сарађивао. Било је ту текстова о разним театарским искуствима, претежно страним, али и неким домаћим - сећања глумаца, редитеља, заиста драгоцених поука како треба мислити, шта уочавати и издвајати, и тако даље. Дао ми је и неке опште поуке, и рекао, ако ту лектуру темељно прочитам, све време мислећи на моју тему, и налазећи паралеле са

фотографисањем у позоришту, не би требало да буде проблема око настанка текста. Био је у праву.

Написао сам нов текст. Затим сам замолио г. Путника да га прочита, пре него текст предам редакцији. Осим неких ортографских грешака, све остало је, по његовом суду, било на месту. Још и више - рекао је да никада није прочитао ниједно искуство позоришног фотографа, па је према томе текст „драгоцен допринос“, а ако ми га одбију нека се не бринем, он ће већ наћи часопис где ћу, уз његову препоруку, моћи да га објавим. Ја баш нисам имао утисак да сам допринео било коме, али његове речи су биле велико охрабрење. Текст је објављен у „Фото кино ревији“, 5-6, 1975.

(Занимљиво је: Двадесет и три године касније, театролог др Зоран Јовановић ме је замолио да доставим у Музеј позоришне уметности Србије копију тог текста, јер му је, као уреднику издања, била потребна за списак литературе једне нове књиге, илустроване позоришне историје, др Петра Волка. Било како било, одјек се и тако догодио, а сав тај напор се исплатио и, ето, показао оправданим. И то је живот!).

(...)

У то време почео сам да радим (и снимам) пробе „Магбета“ представе врло суморно направљене, са неком - са фотографског становишта - светлосно опскурном сценографијом Владе Маренића, као да смо у унутрашњости огромног црвеног бурета. Све у свему, услед низа ефеката, обојених фолија на рефлекторима, било је врло тешко измерити осветљење ради подешавања тачне експозиције. У то време сам радио са каноном, телеобјективом од 200 милиметара и филмом орво од 27 ДИН, тако да сам првих пар филмова на пробама те представе поприлично преекспонирао, све у страху да је премало светлости, и направио једва прихватљиве фотографије, час меке, час превише густе и тврде, колико је све на њима било тамно, непросветљено.

У то време мој клупски колега и пријатељ, доајен српске фотографије Воја Маринковић донео је из Лондона повећу количину кодакових филмова од

400 АСА, а будући да смо он и ја непрестано нешто петљали око слика, сарађивали, или бар пили пиво у башти „Три листа дувана“, бата-Воја (иако рођен 1911, а ја 1947, тражио је да га тако ословљавам) поклони ми неколико тих филмове. У ствари, ја сам се бринуо да његове фотографије у честим одсуствовањима (био је „спољнотрговинац“, директор извоза једног великог београдског предузећа и непрестано путовао по сајмовима Европе, Азије и Африке) буду уредно слате на изложбе, а повремено сам му развијао филмове или правио неке његове црно-беле копије и повећања. Дакле, он ми поклони један сет тих филмова, тек начет пакет, у њему је било 7-8 кутија лајка-формата.

Већ приликом првог снимања у позоришту показало се да је тај материјал одличан, врло осетљив и на скромну светлост. Уз одговарајући развијач, који је такође донео Воја, осетљивост филма се могла двоструко подићи, тако да сам сад са лакоћом „скидао“ ликове и фигуре телеобјективом, чак и врло крупне планове, готово портрете, са удаљености од двадесетак метара. Ликови су били довољно расветљени, а одећа, као и детаљи сценографије, имали су прорађене сенке. Прву такву серију фотографија сам повећао и донео у позориште, а онда је она допала у руке госпође Ксеније Јовановић. Нисам прибележио детаље, али чини ми се да никад ниоткога у позоришту нисам добио више комплимената. Рекла ми је да сам погодио душу њеног лика у тој представи (она је играла Лејди Магбет, неку прилично негативну персону). И откупила ми слике. Одједном сам јој постао омиљени лик; никад та госпођа, велика дама и једнако велика уметница, није прошла поред мене, а да ме није љубазно поздравила, баш као да сам ја, а не она, велика марка, и увек питала понешто у вези са мојом фотографском активношћу.

Пробе Магбета су трајале, трајале, било је разних проблема, у једном тренутку је требало да се представа фотографише - близу је била премијера. Редитељ Арса Јовановић се извикао на позоришног фотографа Крстића што не слуша захтеве да слика одакле редитељ хоће, а не фронтално, како је фотограф-штанцер навикао. Пале су тешке речи и фотограф, увређен, покупи своју опрему са позорнице и демонстративно

оде. Арса тада позове Стеву Богдановића, свог пријатеља из студентских дана, и Стева сутрадан наступи као фотографски народни херој, кочоперно, са два хаселблада на грудима и никоном под мишком. Требало је видети тај театар у театру!

На позорници пријем Стеви - виђао сам га на изложбама Фото-савеза, а и у галерији на Булевару револуције. Нисмо друговали, али смо се познавали, не једном смо се сретали у некој врсти фотографских кружока, тј. кад се фотографи окупе код својих експоната на Мајском или Октобарском салону у „Цвијети“. Пријем и поздравим га:

- Колега, како иде?

Он споро дигне поглед са хаселблада, ког је држао у висини стомака, осмотри ме испод ока и скоро дрекне:

- Бежи, бре, немој да ми сметаш - а затим заглами Арси у салу, - склони ми ове раднике одавде!

Ја се брже-боље повучем у страну. Заиста се изненадим.

Већ је близу премијера, сценографија је сасвим готова и иде „прогон“ (генерална проба с костимима). Видим, сад би било занимљиво снимати и у боји, све је ватрено, сцена врло ефектна, а уз то рефлектори раде пуном снагом. У почетку сам веровао да треба кудити сценографа Маренића, али сад видим да га треба хвалити. Заиста је величанствено. Додуше, пуно је разних отвора, пентрања, провлачења женских ногу кроз те отворе, неки се жале, нарочито статисти, да ће се изгребати, можда и врат скршити...

(...)

Исте године, у лето, негде средином јуна (кад се окончала позоришна сезона) одлазим у Ломницу на радну акцију, затим, неколико дана доцније, и у културну акцију „Селу у походе“.

Обрех се у селу Ломници крај Крушевца, где сам послат од Фото-кино савеза Србије да један месец проведем као инструктор фотографије, на радној акцији, 1975. године. У то време је редитељ Миодраг Богић снимао ТВ емисију о акцијашима на радилишту, али и у слободном времену, у насељу, па су и мене, фото-инструктора, уденули у ту причу. Уз то, снимили

су и неколико мојих фотографија, па би се то могло убројати и као прво излагање мог лика, а и мојих дела у електронским медијима. Случај је хтео да ће се исти редитељ једнога дана, 1978. поново појавити и снимити ме, на другом месту, али о томе касније. Из Ломнице се враћам са двадесетак филмова, али са само две ваљане слике (Тужни човек и Портрет Б. Цонића). Наиђе то тако.

(...)

Тек што сам се вратио у Београд, сретох глумца Растка-Ралета Тадића, поздрависмо се, а он ми предложи да се прикључим културном каравану музичара, балетских играча, глумаца, сликара... који се спрема да, под називом „Селу у походе“, обиђе села у околини Ивањице и Чачка. Одлична идеја, већ видим могућност сликања пејзажа, људи и крајева... и прихватих!

Спремам се за пут, прегледам опрему, и учим да се на канону нахватала (радноакцијашка) прашина у прозорчету за читавање ознака дијафрагме и експозиције. Одшрафим горњи поклопац да бих очистио изнутра то окце. Одвијем неколико минијатурних завртњева, све пажљиво отворим и нађем се пред једним компликованим механизмом, али ми ђаво не да мира па почнем да одвијам једно, друго... дотакох неки котур и скинух га са назубљене осовине... одједном се размота мека гумичаста трака на којој су забележене експозиционе вредности. Тако изненада себи направих непланирани посао, па сам уз помоћ пинцете намотавао ту траку пипајући по уском простору током наредна 3-4 сата. Најзад вратим котурић на назубљену осовину, али откријем да је то могуће учинити на десетак начина, колико има зуба на осовини. Који ли је прави? Одлучим се за један, најзад то некако средим, намотам, вратим поклопац на место. Пробам апарат на празно - све ради, шкљоца, прстенови за експозицију и бленду се уредно обрћу, она трака се види кроз окце, вредности се читавају... све је добро, само остаје сумња: да ли сам онај назубљени точкић вратио на право место или на неко друго, погрешно?

Припремам се за одлазак Селу у походе. Неколико дана пре пута Рале Тадић сазива екипу у свој стан, окупља се нас петнаестак, долази новинар Хранислав Ристивојевић да разговара са свима, и фотографише сваког појединачно. Неки дан касније у „Политици експрес“ излазе кратке изјаве и слике свих учесника. Не сећам се да сам рекао све оно што је тамо писало, изгледа да је новинар ту и тамо нешто досољвао, али сам био задовољан. То је први пут да се новине занимају за мој рад. Та акција је трајала између 4. и 16. јула. Прво одредиште - Чачак. Друго, истога дана, село Трнава. Стижемо на празник 4. јула. Партизански крај, заставе, првоборци са ордењем, ваشار, снаше у колу...! Сликам на бхб. Поподне нас воде по селу и показују разна историјска знамења. Дознајемо да је ту подигнута Хаџи-Проданова буна, а основна школа носи име мученика Ђакон Авакума.

Следеће место - село Савинац. На 20 км од Љига налази се задужбина породице Обреновић-Вукомановић, манастир Савинац и село истог назива. У манастирској порти је камени белег, ту је сахрањена ћерка Вука Караџића, Мина. Манастир је подигнут пред Савине воде, а извор је, како нам рече месни парох, добио назив по Светом Сави, или можда и по неком тамошњем монаху Сави, доцније, у турско време. Како је да је, тек та вода наводно лечи очне, грудне и стомачне болести. Додуше није медицински испитана, али да је лековита - јесте, каже попа, јер сваке године долазе ту из целог краја па се купају, пију. Други извор, једнако лековите воде, такође је ту близу (али га нисмо видели), назива се Млачац, а за њега се сматра да је био откривен од Римљана, и да су га користили Хуни и Турци. Наставник хемије, неки Мита, информисао је своје мештане да је воду испитивао у школској лабораторији и нашао да је слабо сумповита али са доста силицијума. Све то нам монотono изговара, и не трепће, наш вођа пута који као да је лекцију напамет научио, али се не стиче утисак да сам верује у лековита својства воде о којој приповеда. Кад је једна позамашина дива (бивша хорска певачица Ана, коју је Тадић негде ископао и за ову прилику прогласио „првакињом опере у пензији“), задивљена речима нашег вође пута одлучила да

потражи какву пластичну чашу и сркне лековиту воду, овај је одговара:

- Боље немојте, ко зна каква је та вода. Кажу да од ње данима боли стомак.

Најзад, приредба. Растко Тадић се размахао пред препуном салом. Затим и неки други уметници. Сликам их с леђа. После - ручак на трави: домаћини изнели пред госте разне ђаконије: сир, пршуту, погаче, ракију шљивовицу, ракију лозовачу, ракију крушковачу... и воду у бокалима. Страхујући да не буде она изворска, лековита, сви навалисмо на ракију. Чак и „примадона“.

Ново село - Братљево. Ту направих четири одличне слике (Трубач, Коловођа, Играч, Певач); па Трнава (Непозната, Радознала); Марковица (Плавокоса); Доња Црнућа, родно место Мије Алексића (Анђелка 1, Анђелка 2).

Сликам, сликам, сликам..., за 12 дана око 40 филмова, лајка и широких. Дуго нисам имао такву жетву. Два дана пред повратак објављен је још један текст о нашој акцији, овог пута у „Вечерњим новостима“. Опет је поменуто и моје име. Тринаестог јуна се враћамо, исцрпљени, прљави, знојави. Одмах развијам филмове. Они средњег формата су мањевише добре густине, али лајка-филмови су очајно развијени - све прецрњено, густо... Најзад схватам: приликом „сервисирања“ канона, промашио сам неколико зубаца лево или десно и навео светломер апарата да лаже за две или три бленде. Зато су филмови онако густе. Шта сад?

Тражим решење у фото-клубу. Распитујем се код колега, да ли неко можда зна како да решим проблем густих негатива... имам један такав филм (кријем своју брук, имам их скоро тридесет). Добијам свакојаке одговоре: пробај са јачом сијалицом; не, не, узми мекши папир, специјал форте, тај извлачи све, врло је осетљив...; најбоље је ако скинеш слој са негатива... Секула Меденица, стари мајстор фотографије, има старе савете: Некад је постојала специјална паста, па намажеш емулзију и трљаш између палца и кажипрста, скидаш слој по слој (?!); или: узми „црвену крвну со“ и у њу потопи негатив..., а Данило Цветановић, акт-мајстор, саветује ме у свом „анфан-терибл“ стилу:

- Ма, баци то ђубре! Сликај нешто друго!

Ослабљивање негатива није радња која се често практикује, па отуд та књишка искуства. Једва да је ко пробао неки такав процес! Уосталом, природно је, ако си добар мајстор да направиш ваљан негатив, нема ни разлога да после користиш такве корективне захвате. Видим, нико нема ваљан одговор, то јест, неки не знају јер никад нису користили ослабљивач (то је онај комотнији део народа који, кад снимак не успе због преекспозиције, једноставно баца негатив, па слика други!), а неки понешто и знају али не дају јасне одговоре. Прегледах литературу (Физи, Јеремић, *Фото-рјечник* Ридл-Плотникова...) и издвојих два рецепта. Набавих хемикалије (једна продавница, мислим „Технохемија“, такорећи магацин у Карађорђевој улици, близу моста, имала је све што ми треба), одмерих их, размутих и кренух у опите.

Није прошло ни два дана од повратка из Села, а телефонира ми Рале Тадић:

- Горане, мајсторе, идемо поново у села, овога пута на три-четири дана. Позвани смо у Босну за викенд. На Козару. Ако хоћеш са нама, полазак је прекосутра, у петак, а састанак је испред моје куће у десет пре подне. Понеси апарате, биће мотива за тебе.

Добили смо простран и врло удобан аутобус. Места има за шездесетак људи, а нас је само тридесетак. Исто поподне смо стигли на Козару, а предвече су нас водили у национали парк Мраковица. Горе је Џамоњин велелепни споменик, у средини стална ватра у знак сећања на козарачке жртве. Један чика, преживели логораш, држи слово, прича нам о рату, логору, жртвама. Затим Растко Тадић узвраћа Ољачином родољубивом поезијом. Он то изриче с патосом, из душе, па и сам, док говори, заплаче. (Крагујевчанин, преживео је, као дете, успомену на стрељање ђака, па осећа оно што рецитије). Свима сузе у очима. И мени.

Затим нас воде у насеље омладинске радне акције „Козара 75“. Тамо одржавамо прву приредбу, за бригадире. Шкљоцнем квадрат-два, тек за успомену, и то осветлим блицем који мрзим одувек и занавек. Доста ми је радне акције за ту годину. После приредбе бригадири нас воде на вечеру у насељску трпезарију. Храна је добра, у томе се на радним акцијама никада није оскудевало. Спавамо у сеоској основној школи,

скамије су изнели у ходнике, улазимо у испражњене учионице. Пристиже сивомаслинали камион, војници истоварају душеке и прекриваче. Јастука има на претек, али чаршава - нема! Лези и ћути. Подови, свеже олаисани, миришу на унутрашњост пароброда, али сан је бржи и јачи.

Сутрадан нас воде у једно село, кажу, претежно насељено муслиманским живљем. На табли покрај пута пише Ризвановићи. Вођа пута, проћелави Чачанин, шаљивџија, овога пута је озбиљан. Каже да се не треба надати великом одзиву публике. Оставили смо аутобус на једном проширењу, некој врсти сеоског трга, али даље се мора пешице. Нигде асфалта, а ни камичка по путу. У ствари, пут није пут већ сплет некаквих уских стаза. Само утабана земља! Кад падне киша, мора бити да је овде блато до појаса! Док пролазимо једном пречицом, па кроз гробље са тулбетима, неко из групе рече да се муслимани сахрањују у стојећем ставу, и то без одеће, само завијени у чаршав. Ето, такав обичај. Други додаје:

- То није све. Кад покојника ставе у раку сви присутни се разбеже. И породица, сви, сви! - Тај не довршава причу, тако да не разумем поенту. Осим тога, ко затрпава раку?

У сали друштвеног дома затекосмо двадесетак особа, а места је било за још бар педесет. Публика шарена, има и старијих, али је највише младих и то претежно мушкараца. Организатор, ословљавају га са Дане Култура, низак тип тршаве косе, сваки час нам се уплиће у ноге и у разговор. За њега рекоше да је месни сваштар - сликар, народни гуслар, вајар дрводељац и дописник бањалучког „Гласа“, а он сам се прадставља као „пјесник и археолог“ (ово друго зато јер је ископао парчиће ћупова из турског времена, залепио их, и њима окитио витрине у основној школи, водио нас је да то видимо). Он нам саопштава, скоро шапатом, да су готово сви у сали Срби, то јест сви Срби који живе у селу су присутни, има „само четири породице са укупно 18 душа“, а дошло је и неколико муслиманских младића. Још каже:

- Старији муслимани не хају за овакве приредбе, а нарочито не њихове жене. Ђерке би дошле, али не смеју.

Поново се присећам приче о оном несрећнику на гробљу, чаршавом обавијеном, кога су сви оставили да онако клот, земљом незагрнут, чами у очекивању јесењих мразева. Изем ти обичај где те оставе да се мртав смрзнеш!

Нешто доцније је пристигло још петнаестак младића. Приредба започиње лењо, млако, бескрвно. Учесници, глумци, готово сви склони тешкој боемштини шта год она подразумевала, вуку се као пребијени, немотивисани су, овде их нико не нутка ракијом, старим сиром и пршутом, како то увек раде по српским селима, чак и у току трајања приредбе. Трајало је неприметно, а тако се и окончало.

Улазимо у аутобус. Враћају нас у омладинско насеље на вечеру. Затим опет у школу, на спавање. Већ знамо свако своје место. Проналазим свој лежај иза фуруне чији сулундар са два коленаста савијутка стреми најпре у плафон, затим у један од зидова. Неко ми је украо једно ћебе; не знам шта ће са њим, по оној врућини. Сутрадан је недеља, опет ново село, кажу, насељено претежно српским живљем. Ту ће нам бити завршна приредба.

У центру села, које је ко зна зашто добило назив Миска Глава, налази се задружни дом или дом културе, или можда само пространа кафана, шта ли. Кад је аутобус стигао дочекала нас је повећа маса народа. Пљескају нам док излазимо. Протежемо ноге. Свет нас опкољава. Зашто ли не улазе? Пробијамо се, има нас тридесетак, нисмо сви извођачи, али улазимо увек заједно. Гомила се раздваја да нас пропусти али су ту, уз нас, на двадесетак сантиметара, дувају нам у вратове, лица нам запахњују воњ лошег дувана, ракије и пива. При том жагоре, коментаришу:

- Вид'деее шта је глумацааа, бааа!

Унутра крцато, дупке пуно... схватамо да су они напољу прекобројни.

Да ли има још неки израз да опише загушљиву мада повећу салу која нормално прима стотину људи, а овде, брат-брату, има бар стопедесетак! Све клупе заузете, сви прозорски штокови бременити младима, неки седе и на поду..., изгледа да је наврло цело Поткозарје. Само око врата остало мало простора, једва три-четири метра у полукруг, а ту стојимо ми.

Даље се нема куд.

Дочекали су нас отворених уста, уз жагор: Ево, стижу, глумци, Београђани... (мада нисмо ни сви глумци, а ни сви из Београда). Труде се да препознају кога са ТВ. Немају среће, наша екипа није превише телевизична. Они телевизијски иду на скупе тезге, а не бесплатно Селу у походе. Стојимо тако, непокретни, док се наш вођа Растко Тадић, редитељ, глумац, Катица за све, домунђава са најближима, планира да некако распореди извођаче... где је овај, где онај, где, неких нема... аха, ено их поред шанка, пробили се и већ навалили на пиво. Рале се нервира, маше рукама, прети: Остави пиво, бре, долази овамо, треба да почнемо...

У том тренутку лакта се, миглољи кроз наше редове једно необично окато створење и граби према публици: вила Равиојла лично! Једна неописива лепотица, девојка од око седамнаестак година, са косом попут америчких секретарица из вудиаленовских филмова. Све је на њој првокласно... очи, обрве, тен, лице, уста, све... Мајица јој скрива колико и открива, тело савршено складно, ма, рекох - све! Апсолутно најлепше створење које се у том тренутку могло замислити на том делу планете. Свима нам застао дах, и женском делу ансамбла такође (макар да су неке међу њима балерине!), али не и њеним земљацима који Равиојлу виде сваки дан, па их сад забавља наша опчињеност њеном појавом. Она се смешка, ужива у свој тој пажњи. Приредба, наравно, касни... стално неко улази и излази, напољу је исто толико народа колико и унутра. Оно дете се још шепури по сали, већ има и сталне пратиоце. Коначно седа на под, испред првог реда, „међу своје јаране“.

Приредба још не почиње. Неки наши отишли да доведу глумце-пивопије, али кад су се и сами докопали флаша као да су заборавили на свој задатак. Рале се хвата за главу, бучно се нервира, прети да им је, пивопијама, ово последња турнеја са њим. Они не хају, претио је и прошле године, а ево их опет по селима, још и у Босни.

Коначно, глумац Богдан Михаиловић узима микрофон, народ се стишава, а он лепим баршунастим басом проговара: „Радио Београд, други програм,

емисија Село весело...“ - и ту га прекида аплауз који по количини децибела као да је сам Свети Илија започео - пролама се громогласан пљесак, уз узвике, циктање, одушевљено подврискивање..., и то траје, ли траје. Кад се најзад утишало, један чича из првог реда наглас пита свог суседа, а то чује цела сала:

- Је л, ба, зашто овај каже „Радио Београд“? - на шта наша екипа, збијена око врата, чувши тако наивно питање од старог човека, праска у урнебесан смех. А затим то прихвата и цела сала. Почело је весело.

Богдан је тих месеци био водитељ једне емисије за село на радију, а и на турнејама по Србији, па је однекуд био уверен да га је цела Југославија слушала и запамтила. У Србији је тај штос палио, заиста су га препознавали, али овде... ово је Козара, Босна, овде допире сарајевски радио, ако уопште ишта допире, а не београдски. Никома није било јасно зашто су, заправо, онолико дуго пљескали. Можда због сусрета с цивилизацијом, ако би се таквим могао назвати наш аутобус препун кардиналних пивопија.

Трајало је, трајало... све је понављано бар по два пута: монолози из Коштане, песме, балетске нумере... чак и једна оперска. Добрица Ерић говори своје стихове, а он то баш уме, па су га сваки час прекидали аплаузом. На ред дођоше скечеви... ревија весеља, као поручена за баш овакве, оволико пријемчиве гледаоце. Била је то сјајна приредба пред још сјајнијом публиком.

Кад се све завршило домаћини одлучују да ту, у тој сали, вечерамо, има тамо неки шанк, све је спремљено... али како, нигде стола, нити има где да се седне. Добро, публика је још на клупама, па, ваљда, кад оду... Међутим, публика не намерава да изађе, хоће да види и како глумци једу. Неки наши нестпљивци, а и гладнице, већ су узели у руке хлеб, прасетину и печене паприке па склапају сендвиче, затим пиво, пиво... флаша флашу стиже. Други су то смлатили надвоје-натроје па се брже-боље укључили у круг око оног лепог женског детета. Коначно и ја дођем на ред да јој се приближим, као, прорадио ми је блиц, до тад ништа нисам сликао, а нисам ни намеравао, а сада ваља показати да постојиш... шкљоц, шкљоц, северем два-три пута заредом, колико да растерам

масу. Заиста сам сликао, а онда одлучим да штедим филм, то јест да само окидам блицем, ионако ми те слике не требају, а њој их свакако нећу слати, већ само желим да скренем пажњу (на фотографа!).

Најзад јој се примакнем и терам оне настртљивце од ње да би је, као, сликао саму. Не вреди, чим сам се одмакао да тобож формирам кадар, стушила се два-три Београђанина, уметника, један јој је такорећи наслонио главу на раме, други скоро обгрлио... глумци, сликари, балетани, сви жељни пажње и женског друштва... а дете лепо, лееепо, све их разумем, али сад ме баш нервирају! Уз то, око ње су пре свих они средовечни. Чим дигнем апарат неки од тих, времешнијих, нагиње главу према њој, ваљда да би у Београду могао да прича како је у Босни „мазнуо парче“. Ништа му не вреди, сликање је у празно. Али њу бих заиста сликао, саму. Одлучујем, још један „шкљоц“ и одустаћу. У једном тренутку она закорачи у мом правцу, па стане. То је добра прилика, покажем јој да стане испред парчета празног зида. Изгледа да седи на ушима, није ни мрднула. Који секунд касније поновим јој да се помери... ништа! У међувремену је опет опкољена, а да ли не чује или је само заслепљена изненадном пажњом, не зна се. Коначно је дрмнем за лакат, а она ће на то најдубљим мушким басом који се може чути из женских уста, уз обиље акцената целе Босне и Херцеговине:

- Нееемооој ме дират, баааа! Ови моји ће ме после зајебаават!

Тад је први пут проговорила. Тог тренутка су удварачи, ови из наше екипе, чак и средовечни, један по један одлучили да ипак потраже ново пиво, да би је после минут-два и последњи напустио. Остала је окружена само земљацима. У повратку за Београд, наредних неколико сати, сваки час је неко у аутобусу забављао друштво опонашајући њен бас, акценте и начин говора.

(...)

Седамдесет шеста

21. јануара 1976. премијера опере „Италијанка у

Алжиру“ - Живан Сарамандић и Олга Милошевић. Моћни глас Сарамандића и лепота Милошевићке привлаче ухо и објектив. Током генералних проба сликам филм-два. Сlike су занатски коректне али заправо неважне, такви кадрови су већ виђени, слабо, слабо... Тражећи неки неуобичајени угао досетим се да урадим нешто што позоришни фотографи никад не раде, да се попнем изнад позорнице на тзв. мост, међу рефлекторе. Пажљиво газим, обилазим каблове, прескачем разноразне шипке, уз ризик да се оклизнем са висине од десетак метара и бупнем на сред позорнице, пред извођаче. Некако доспем међу рефлекторе. Врућина међу десетак ужарених сијалица (свака од по 2-3 киловата) је несносна, после десетак минута био сам мокар. Чудио сам се како уопште електричари успевају да проведу дуже време ако треба одозго управљати неким рефлектором. Сликам више квадрата, користим укрштене шипке металне конструкције као први план. Био сам усхићен свим тим призорима, и не памтим да сам икада раније са толико нестрпљења ишчекивао резултате развајања филма. Направио сам две варијанте практично истог призора, две врло добре фотографије, а, што је најважније, сасвим неуобичајене. Обе сам касније излагао. Те моје фотографије су биле повод да ми позоришни радници честитају што сам унео нешто ново, а и разлог да се службени позоришни фотограф још једном наљути на мене јер су га радници задиркивали: „Види шта је Малић сликао, попео се човек на мост... то је право позориште, а не ти: седнеш на рампу, тражиш да ти попаliamo сва светла док чвакаш оне сивуљаке од слика...”

(...)

У фебруару... долазим ујутро на посао... а шеф реквизитарнице невољно цеди неколико неповезаних реченица из којих с муком разабирем да се за мене распитивао глумац Милан Пузић. Долазио је, каже шеф, неколико пута, али нам се смене не поклапају (тог месеца не радим увече, него пре подне на пробама једне нове оперске представе). Истог дана дођем и увече, на представу „Госпође министарке“ - г.

Пузић је тумачио министаркиног ноншалантног зета, Чеду шерета. Пред почетак представе потражим га у гардероби.

- Еее, хвала Богу, једном... - рече кад ме је угледао на вратима.

Леп је осећај кад неко покаже да се радује што вас види. Поздравимо се, а он ме ухвати под руку и изведе из гардеробе. Очито неће да и други чују оно што жели да саопшти. У гардероби остаје Богић Бошковић Туре - играо је те вечери улогу теча Панте уместо Циге Јеринића, и шминкер-власуљар му је помагао око маске, коју је Туре, додуше, у највећој мери сам себи сликао на лицу. (Био је и врстан сликар-аматер).

- Идемо - каже, г. Пузић - у позоришни бифе!

Успут ми даје да наслути да ће бити речи о мојој будућој изложби у позоришту. А у бифеу наставља: начуо је „ту и тамо“ да још неки имају симпатија према мом фотографском раду. Не износи детаље, тајанствен је, помало глуми да је све случајно и успут, а доцније ће се показати да је он томе припомогао више него успут. Саветује да овога пута заобићем Позоришну комуни и њене руководиоце, писце, лажне стручњаке за уметност фотографије, већ да се обратим директору техничке службе Милораду Кољеншићу, или „још боље“, директору технике, Шевићу.

Душан Шевић, архитект, шеф сценске технике, био је ауторитативна личност, у исто време и стручњак и човек од чијег су суда стрепели сви, а он се понашао ноншалантно али супериорно, баш као типично дете са овдашњег асфалта - истовремено је љубазан, благо ироничан, дистантан, одлучан, коректан, донекле шерет и са примесама мангуплука у понашању (ако се сме за тог часног човека тако рећи), а уз то - бич божји! Боље би било не срести га на ходнику. Умео је, попут оног опаког Шицера (лик из ТВ серије „Салаш у малом Риту“, у тумачењу сјајног Мргуда Радовановића), да вас ошине погледом пуним симпатија и разумевања, али уз питање: „Шта ви ту, заправо, радите? Да ли вам је ту, на ходнику, радно место? Јавите ми се сутра ујутру у канцеларију!“. - Дакле, Шевић отпада, њега нипошто нећу молити, јер није здраво ни да га сретнем на улици, а камоли да пред њим уста отворим. Одлучујем се за Кољеншића.

И тај човек је био поприлично опасан тип, за неке у мом сценско-техничком окружењу такође страх и трепет, али на један други начин. Био је нека врста партизана у култури, бар сам га ја тако доживљавао, партијски лик, уз то врло, врло децидиран. Строг! Кад нешто изрекне - то је тако! Нема опозива! Уз то, био је то онај човек који ме је примио на посао, и чак посаветовао да ми будућност у позоришту зависи од тога колико ћу се сам потрудити. Али и поред све строгости, тај човек је имао и једну јасно изражену хуману црту - постојала је код њега могућност жалбе, молбе... Уствари комуниста, оног старог идеалистичког кова.

Одем к њему. Укратко му предочим да сам пре годину дана молио да добијем простор за изложбу на „Кругу 101“, али да су ме одбили јер моје фотографије, наводно, нису уметничке. Међутим, ја имам успеха на изложбама, добијам награде, признања и то баш са позоришним фотографијама.

Он ме саслуша, умео је то да уради за разлику од многих других позоришних ликова, руководилаца, и затражи да донесем фотографије. Сутрадан сам однео цео нарамак - тридесетак најрепрезентативнијих радова, уз то и неке каталоге, медаље... Још у току радног времена Кољеншић је дошао у реквизитарницу, вратио слике и прилоге, и рекао ми да су радови сасвим у реду. Он мисли да треба да имам изложбу. Нека сместа припремим материјал за каталог и однесем у позоришну штампарију.

- Кад бисте хтели изложбу? И..., какав каталог?

Не могу да нађем праве речи нити успевам да се досетим кад бих хтео изложбу, све је то, неочекивано... А какав каталог желим?... тек то не знам... Нешто сам промуцао.

- Немојте претеривати; нека буде један лист који се може савити на два или три дела. Је ли доста толико?

- Доста је! - Наравно да је доста. И каталог величине трамвајске карте био би ми у том тренутку довољан. Био сам на крилима од радости.

Једног од наредних дана је опет представа „Госпођа министарка“ (ритам те веселе представе, у режији Браце Борозана, док је трајала, а трајала је више од једне и по деценије, можда и две, био је жесток, по три

или четири представе месечно!), и једва сам дочекао да о новостима обавести Милана Пузића. Пришао сам му на ходнику и похвалио се да је успело. Упутио ме је на право место!

- Ето, видиш, кад си упоран мора да се исплати.

- Госн. Пузићу, не могу да вам се довољно захвалим што сте ми помогли правим саветом - кажем усхићен.

- Прво, немој ми говорити ви, молим те. Ми смо у неку руку колеге, и ти си уметник!

Тај сјајни човек је имао тачно онолико година колико и моја мајка. Играо је у филму „Алекса Дундић“ 1958. кад сам ја имао десет година (улогу негативца, белогардејског пуковника Павла Хаџића; Дундића је тумачио Бранко Плеша). Био сам пријатно усхићен. Понекад је умео да ме освоји са Горане, јаране...

Десет година пошто сам напустио Позориште, учествовао сам у једној ТВ-емисији поводом неких тема из културе, мислим поводом финансирања културних манифестација у граду, а ја сам заступао примењаше, Златно перо, Мајски салон..., беше тако нешто. Сутрадан ми се телефоном јавио Милан Пузић.

- Горане, јаране, да ли си ме заборавио... гледао сам те синоћ... овде је Милан Пузић... је л' знаш ко је?

- Наравно да знам, госн. Милане... Пузо...

- Одродио си се, брате, нема те, нема ко да нас слика... Слушај, сврати на портирницу Народног и потражи коверат који ћу за тебе сутра оставити. А оставићу ти нешто што је теби потребније него мени. И, наврати кад можеш.

Радознао, сутрадан сам отишао на портирницу и добио подебљи и повећи жути коверат. Био је препун фотографских каталога и Физијевих фотографских књижица из педесетих година, а међу њима је и један раритет - монографија Павекове изложбе „Жена“, одржане у Келну... ко зна које године. Више се никада нисмо срели. Искрено ме је заболело кад сам чуо, у касну јесен 1994. године, да је преминуо Милан Пузић, сјајан глумац и нарочит човек великог срца.

(...)

Почињем припрему изложбе и каталога. Сlike имам - то јест тад сам мислио да их имам. Сместа

сам замолио уредницу „Фото-кино ревије“ Миланку Шапоња да ми напише предговор за каталог. Сарађивао сам у тој редакцији, уредница ме је познавала, а и моје слике више пута видела, неке и објавила, понадао сам се да је она прави човек и, срећом - пристала је. Написала је кратак, али узбудљив текст. Запамтио сам последњу реченицу „ ... пружа, не мало, обећање!“. Опет једно обећање; да ли ћу их, икад, сва, испунити?

Исте вечери у Фото клубу „Београд“, где сам у слободно време био „куван и печен“, сусрео сам колегу Жика Ђорђевића Савкина, сликара и фотографа, он је живео у Соко Бањи, али је често долазио у Београд због неких вајних послова, а заправо је ту проводио време да би јурио једну млађахну Земунку, двоструко млађу од њега, повремено је и сустизао и доводио у клупску лабораторију да... као... заједно праве слике. Спавао је са њом на састављеним клупама у клупској лабораторији, а тамо су каткад и пасуљ кували, да нисмо после могли данима да изветримо просторију од мириса загореле запршке.

Жика, већ искусан фотографски аутор, имао је до тада иза себе четири-пет самосталних изложба и десетогодишњи стаж на фото-сцени, посаветовао ме је како да опремим каталог и које податке да унесем. Он је, иако врло времешан (чак је као омладинац био у партизанима!) студирао на Академији примењених уметности, некако је догурао до друге или треће године, затим се темељно закачио са професором фотографије Кажихем око неких стручних ствари, и, љут, напустио Академију говорећи о њој, и о тамошњем наставном кадру, само најгоре. Истина је, он се бавио разним уметничким техникама - био је талентован цртач, али и сликар, вајар, калиграф, дизајнер... а у свему томе најбољи као фотограф. У фотографији је био изузетно надарен за јасну форму, нарочито за актове у тамној гами, а затим, што је неуобичајено за једног тако јасно профилисаног фотографа-ликовњака, и за лајф-фотографије, за акценте из живота који, само у једној слици, у једном тренутку, носе у себи читаву причу. Лирска и сентиментална душа, боем. И, наравно, пасионирани љубитељ алкохола.

Жика дознаје за моје муке, испричао сам му све... Сећам се да ми је дао савет којег се придржавам до

данас; рекао је:

- Обавезно наведи у каталогу називе свих радова, нека се види да су фотографије дела, а не сличуљци, фотоси, фотке... како их све не називају незналице... свака фотографија је дело за себе. Музеалци то цене, тако њима олакшаваш рад, обављаш пола њиховог посла. Уз то, они тако виде да ти њих уважавааш. Такође, обавезно наведи годину настанка и тачан формат рада изражен у милиметрима. И, не заборави, висина иде пре ширине!

Несрећни Жика, који је доцније погинуо у аутомобилској несрећи коју је сам изазвао (препио, па у поноћ кренуо да развози пијане пајтосе од Соко Бање према Књажевцу...), учинио је тада још нешто што други не би: прегледао је моје радове које сам наменио за изложбу, и оценио да ми недостају - крупни планови! Наравно да су недостајали кад сам све своје дотадашње слике снимии нормалном оптиком - у то време сам располагао кинеским апаратом сигал средњег формата, и једним, од тече позајмљеним, зоркијем 4.

- Немам други - кажем.

- Решимо то. Понеси сутра моју минолту.

И заиста, позајмио ми је своју минолту (коју је чувао као највећу драгоценост), а уз њу ми је дао и телеконвертор.

Теле-конвертор је додаток објективу, то јест, најпре се нашрафи конвертор па на њега објектив. Има својство да дуплира жижну даљину, нпр. нормални објектив од 50 мм уз конвертор постаје благи телеобјектив од 100 мм, и тако редом. Доцније је тај оптички додаток заборављен, и потиснут зум-објективима, нико се њиме више не користи, а тада, средином седамдесетих, још је био у употреби као најдрагоценији део фотографовог прибора. Истина је да га многи нису волели јер је донекле кварии оптичке особине објектива. Али кад се морало, био је незаменљив. Са Жикином опремом - минолтом, телеконвертором и објективом од 135 мм добио сам моћан телеобјектив од - 260 мм! Дао ми је ту своју технику једне од наредних вечери и ја сам у позоришту тада начинио неке од својих најдрагоцених радова.

Рок за изложбу био је удаљен за више од два

месеца, имао сам времена, и врло добро сам - делимично и уз Жикину помоћ при избору, кад је опет повремено долазио у Београд - допунио и обликовао колекцију за моју прву самосталну изложбу.

(...)

Крај фебруара! Десет дана пре изложбе каталог је био одштампан! Одлично, нема грешака, све је у њему. На корици - моје име! Која чудна језа ми је обавијала кичму! Истовремено дознајем да ће истога дана кад и моја изложба, бити премијера... не знам које представе на „Кругу 101“... (данас та мала сцена не постоји, порушена је приликом реконструкције Народног позоришта, почетком деведесетих година).

Претходно сам замолио директора Кољеншића да допусти да позовем један број гостију на отварање изложбе, који би, после отварања, будући да су већ у фоајеу где и позоришна публика, могли бесплатно да гледају представу те вечери. Не сећам се која је била представа, мислим нека премијера. То је било могуће, јер на „Кругу 101“ је ретко кад била пуна сала, чак ни седишта нису била нумерисана, мада се понекад (као на пример на „Црвеном бану“) и стајало - али то је било ретко. Дакле, готово увек је било места. Директор ми одобри да позовем до 30 званица.

На предлог колеге Жике послао сам каталог на тридесетак адреса, као неку врсту позивнице за изложбу. То је била грешка коју више никад нисам поновио. (То умањује интересовање и смањује број посетилаца, оних који би можда дошли, ако ни због чега другог, а оно да би добили каталог). Али нешто сам испустио - нисам се досетио да допишем „бесплатно гледање преставе“. Једноставно сам спаковао каталог у коверат, уписао датум и време отварања (представа је почињала пола сата доцније), и послао га. Замолио сам Милоша Јовановића, чика Мишу, старог аса српске фотографије, да пригодним говором отвори изложбу.

Некако баш тих дана, пре изложбе, добијем један необичан посао да, за издавача књига „Дечје новине“ из Горњег Милановца, снимим око 200 детаља из иностраних медицинских ревија, биле су им потребне за илустрацију уџбеника неког лекара. (Данас би се

то једноставно скенирало, али тада није било таквих справа, па је потребно да се направе слајдови). Са прибором који сам тада поседовао то није било могуће урадити. Пожалим се Миши Јовановићу, одличном мајстору, сјајном познаваоцу фотографског заната и он ми, добронамеран какав је био, позајми свој прибор за макро снимање - Exaktu Vorex IIb - једну изузетну справу, ремек-дело међуратне немачке механике и оптике. Поред других добрих особина, тај фотоапарат имао је нешто што други нису - уграђен нож! - тј. могућност да се филм сече квадрат по квадрат у самом апарату - ако је потребно да се сниме само неколико квадрата али да се не развије (и тако упропасти) цео филм. На њему је био и изузетан оригинални цајсов објектив Tessar 2,8/50 мм - уопште, један прибор врхунског квалитета. Данас је то, наравно, чиста фотографска археологија, али тада, средином седамдесетих година, то је још увек била техника из снова (мада стара тридесетак година, произведена је 1939!).

Заврших то пипаво и досадно снимање за два дана - поклопило се са припремом моје изложбе. Развијем филмове, видим да су добро експоновани, па одлучим да исте вечери вратим позајмљени прибор власнику, чика Миши, а слике ћу направити доцније, после отварања изложбе.

Дан пред изложбу, увече, понесем у клуб све фотографије које сам спремио за изложбу, да са клупским народом продискутујем о њима, да можда нешто коригујем, избацам или допуним. Уз фотографије, спаковане у један прастари несесер од скаја, понесем и Мишину фотографску торбу са егзактом, предлећама, сочивима, макро-мехом... Све то ставим на задње седиште фиће. Паркирам испред клупске капије (Кнеза Милоша 3), уз једну скелу - тада је уређивана фасада хотела „Ексцелзиор“. Одем до књижаре на углу да купим селотејп. Не прође ни десет минута, враћам се, а фића - обијен! Нигде несесера, нигде слика, апарата... Седишта празна! Не могу да верујем, почнем да претражујем по оном полумраку, да клечим, сагињем се испод аута, пипам... не, нигде ништа!

Уђем у клуб, мислим, можда је нека шала, питам наивно да није неко можда узео моје ствари из аута

(наравно, обијањем!) а они се смеју, питање им ваљда звучи вицкасто. Ту је и чика Миша, њему сам јавио да дође да бих му вратио позајмљени прибор, а и да би погледао слике о којима треба да говори сутра, на отварању изложбе. Испричам шта се догодило, а и он ми не верује, прави вицење. Изађемо сви, као нека стручна делегација, завирујемо по ауту, пипамо по поду, и нађемо - кваку, тј. браву. Лопов је одвалио са врата и бацио под седиште. Вратим се у клуб. Помислих - катастрофа! Пропаде изложба, уђох у дугове због егзакте... Шта сад да радим!?

Фотографи играју шах, пију кафу, пиво, жагоре, теше ме тако што износе своја искустава о томе шта је ко њима, или не знам коме, украо од опреме... нисам једини, дешава се, што да не... Они весело ћеретају а ја потпуно збуњен, одузет, не знам ни шта да мислим ни шта ми је даље чинити.

Чика Миша - срце од човека - види да је стање безизлазно и предложи ми да одем кући по негативе а он ће да остане ту ноћ са мном у клупској лабораторији и направићемо нову, каже - још бољу изложбу! Не, немам снаге да било шта радим, љут сам на целу планету, не могу то да прихватим. Нема ми друге него ћу сутра ујутро да све то откажем за неку другу прилику.

Затим износи други предлог: да му отплаћујем егзакту (од 1000 марака) месечно по 100 марака. Још један знак добро воље. Пристајем.

Вратим се кући разгнењен. Листам онај каталог будуће, а по свему судећи непостојеће изложбе, замишљајем оне који су га добили као позивницу... баш глупо, ту је датум, време... ех! После слегнем раменима, шта је - ту је!

Изјутра, 5. марта, милиција на вратима - дум, дум... Бунован, видим два милиционера, питају да ли ту станује Горан Малић? - Да, станује! - Дај личну карту! - Саопштавају ми да је украдени несесер нађен у ташмајданском парку, могу га подићи у пословници ЈАТ-а код Цркве светог Марка.

Сместа одем тамо. Предају ми несесер са свим фотографијама, додуше свака је била каљава, али све су на броју. Цела изложба. А торба са техничким прибором одлепшала занавек. Свеједно, отплатио

сам је до марта наредне године.

(Занимљиво је: двадесет пет година доцније добио сам на поклон од Драгане Букумировић, новинара, тада уредника културне рубрике „Политике“ фотоапарат њеног покојног оца, фотографа Воје Букумировића, потпуно исти модел - Exaktu Varex IIb, са истоветним објективом Tessar. Наравно, није то била она камера, већ само истоветан модел. Има неке судбинске игре у томе).

Истога преподнева у клубу све оне каљаве слике сам потопио у воду и поново их осушио на хохгланц плочи. Биле су као нове. А већ у подне сам почео са аранжирањем изложбе, и за два сата је окачио.

Исте вечери, оденут у ново рухо, најпре свратих у позоришну реквизитарницу (где сам иначе у то време био запослен) да позовем колеге на отварање изложбе. Ненавикнути да ме виде у репрезентативном издању, рекоше да наликујем на стари фијакер. Било је то симпатично, вицкасто, зазвучало је пријатељски али - ипак нико од њих није дошао на отварање, мада се изложба одржавала само један спрат више! Суревњивост, љубомора, шта ли?!

Брже-боље кренух на спрат, уђох у галерију-фоаје „Круга 101“ и по ко зна који пут подешавах стаклене паное, канапе за стакла, наслове... Узврпољио сам се, ваљда сам десет или виша пута силазио на улицу да видим да ли неко већ не стоји пред вратима и, збуњен, тражи где се налази та немушта галерија. Наравно, тек је пола осам, нема никога осим портира који ме већ чудно гледа. Најзад стиже Милош Јовановић, планирани говорник на отварању. Обилазимо слике, гледамо и коментаришемо. Чика Миша утврђује да је неке слике требало мало „ецовати“ - то је њему било омиљено, све што је помало неуспело треба „ецовати“ (тј. избелјивати) да би било тврђе, контрастније.

- Не умем то да радим - кажем. Заправо не знам о чему говори.

- Научићу те... - Али и он се суздржава:

- Добро је, добар си, какве си муке прошао, слике су сасвим у реду! - Наравно да нисам био толико добар, већ није хтео да ми квари задовољство, да стаје на већ отворену рану.

Док стојимо, чика Миша и ја, приђе нам дежурни

сценски радник „Круга 101“. Он има универзалну функцију: пошто је та сцена намењена за мали ансамбл, он обавља послове гардеробера, реквизитера и декоратера - заправо, купује и бурек глумцима, ако пожелe. Ренесансан тип са дугим зулфима, уз то темељно ћелав али ипак налази начин да косу с потиљка распореди све до чела. Чика Миша стрпљиво пуни своју муштиклу, па час гледа на сат, а час према улазу, да бар уочи некога коме ће, као говорник на отварању изложбе да се обрати. Ја, с ноге на ногу, нервозно цупкам, пролази време, знојим се... Нигде живе душе.

- Не брини, сад ће публика да нагрне на премијеру, па се неће ни видети који су твоји, а који наши. После можеш да кажеш да су сви твоји, хе... - саркастично ме теши радник с „Круга“. Заиста, у једном тренутку се чује нечији снажан глас у ходнику (Ево, улазе - каже), а затим у фоаје улазе глумица Мирјана Коцић и њен супруг др Петар Волк. Др Волк застане код стаклених врата да прочита плакат који сам скромно скрпио и залепио на улазно стакло, а затим упита гласно:

- Ко је Горан Малић?

Одазовем се:

- Ја сам Малић!

Др Волк ме одмери - вероватно се пита: ко ли је сад овај? - и не рече ништа, већ прође поред мене. Затим поче да улази публика, али нико мени познат.

Ускоро звоно најави почетак представе, публика уђе у салу, одадосмо опет чика Миша и ја. Нико трећи! Остаће вечита загонетка зашто се нико, од тридесет позваних није одазвао позиву. (Занимљиво је: исти списак, у међувремену, разуме се, знатно проширен, користим већ тридесет година. Дакле, ти исти људи су позивани и тада, а и доцније, све до данас).

(...)

Моја прва самостална изложба позоришних фотографија је трајала између 5. и 20. марта. Иако публике на отварању није било, одјек је ипак постојао. Није прошао дан а да ме неко није зауставио испред позоришног улаза, у ходницима или увече, на позорници, и рекао неку реч о изложби и сликама.

Неки су хвалили, неки предлагали да сликам и њихове представе, а неки тражили да купе експонате.

Ишао сам неким послом у позоришни магацин, а понео сам и парче намештаја... неку хоклицу, а у ходнику ме зауставља једна балерина, права изворна лепојка, без сумње најлепше женско створење у балету тих година, и пита да ли сам ја аутор оне изложбе, горе. Каже да је видела слике, лепе су, додуше драма, опера..., а из балета само једна слика (Абракасас):

- Изгледа да не волите балет?!

- Волим, чак највише, али балет фотографисати врло је тешко. Филм је недовољно осетљив на црвене, зелене и плаве светлосне ефекте, а ту је и покрет... тешко је, тешко, заиста!

Да, да, разуме она моје муке... али зашто не дођем пре подне на пробу у балетску салу, прозори су велики, има и сунца..?

Снебивам се, не знам шта бих одговорио...

- Мало је добрих балетских фотографија... ево, ја немам ниједну ваљану. Ако вас буде занимало, дођите...

Климнем главом, доћи ћу, опет дохватим ону столицу и кренем низ ходник, а она ме зауставља и пита да ли сам већ сликао...

- ... онако, знате... онако?

- Како онако? - питам наивно.

- Пааа... онако, актове... нагооо тееело, бре!

- Да, сликао сам, имам неке актове... - промуцам.

Наравно, лажем, али пошто слутиш да се ту смешка добра прилика боље је да потврдим.

- Е, па, могли би да се договоримо.

Да, могли би... јавићу јој се...

После сретних Тетку, једног мог познаника из оперског хора (а надимак сасвим добро описује његову сексуалну оријентацију) и усхићен све му испричам, да се похвалим, а он ће, са изразом гађења:

- Ајде..., пусти је..., она је педер!

- Откуд ти то: девојка, па педер?

- Па, воли позадински секс, ето откуд. А, зна се: за жене је то неприродно. А ако баш 'оћеш тако, ја знам да те упутим где је природно. Је л' 'оћеш?

Завршим разговор у смеху, па брже-боље заграбим низ позоришни ходник. Тетка остаје да млатара

рукамама:

- Чекај, еј, чекааај, нисам довршиоооо... стани, кајаћеш се, бре, ееееј...

Било је и других одјека. Чак ме је и службени позоришни фотограф (Мирослав Крстић), који нипошто није симпатисао ту моју активност, зауставио да каже:

- Лепо, лепо, само... овај... види се да си аматер (читај: „почетник, дилетант, а не као ја, профи!“). Много ти је, бре, тамно, а и превише тврдо!

С обзиром на доминантне одлике његових („професионалних“) фотографија у позоришним витринама, на фасади зграде на Тргу: блатњава светлост, бледосиве слике, проблематична оштрина... истина је: моје су заиста биле и тамне и тврде. А и оштре!

(Занимљиво је: многи стари фотографи, занатлије, кад би видели моје фотографије, и не само те, позоришне, него било које друге које сам излагао, грозили су се кад би учили зрнасту структуру негатива која је просто парала њихов очни живац. Оно што смо ми, креативни фотографи, сматрали за нужност фотографске технологије, чак и за њену предност, па и изразиту експресивност, то су занатлије, махом недоучени и неописмењени шаблон-мајстори, сматрали за наше незнање и мањкавост. Запањујуће је да ми је један фотограф такве провенијенције, човек врло стар, са стажом од преко 60 година у струци, дао „савет“ да кад повећавам фотографију нипошто не смем да достигнем максималну оштрину - не, већ да после изоштравања ипак мало окренем дугменце у неоштрину. Зашто? - Зато, брајко мој, да слика добије мало мекоће, да се смањи потреба за ретушом. Онда изгледа као... као млеко! - Бљак!).

Током петнаестодневног трајања изложбе користио сам сваку прилику да стругнем с радног места, попнем се до „Круга“ и дивим својим делима. Једног таквог преподнева, радио сам пробу, доле, на великој сцени, али уграбих време паузе да одмаглим на „Круг“. Кад тамо, моје слике студиозно посматрају, и нешто коментаришу, редитељ Арса Јовановић и његов асистент Веља (Велимир Дејановић, доцније сам дознао да је отишао у Нови Сад, мислим да је радио у Српском народном позоришту, а затим био уредник

филмског програма новосадске телевизије, касније и професор на ФДУ). Кад пристигох, Арса ништа не рече, можда и не зна да сам ја аутор, већ уђе у сцену „Круга 101“, тамо је почињала проба, постављана је нова представа „Суђење госпођи Бовари“, а асистент Веља ми прилази и саопштава дословце ово:

- Редитељ Арса Јовановић каже да не памти кад је последњи пут видео позоришне фотографије овако креативно снимљене. Он каже да сте ви врстан и талентован фотограф, и баш ме је послао да вас питам да ли бисте пристали да снимате пробе које управо започињемо на „Кругу“. А, ето, ви баш наишли...

У први мах сам збуњен, ненавикнут на похвале и не знам шта бих му одговорио. Признајем да је све што је рекао зазвучало бајковито, па и предозирано. Зато сам посумњао да је све то, од речи до речи, човек измислио. Могуће је да је редитељ Јовановић заиста рекао неку лепу реч, али је овај то надградио слаткоречивошћу, јер настоји да ме придобије да сликам пробе. Најзад одговорих да не могу да гарантујем да то могу да изведем јер радим доле, на великој сцени, а „Круг“ има свог радника (оног ренесансног типа са зулуфима). Али асистент рече да то неће бити проблем - редитељ ће лично да се заложу код мог директора да за ту прилику добијем посао фотографа. Они ће да купе филмове, да плате развијање, слике... па ћу моћи да сликам до миле воље.

- Еее, ако буде тако, пристајем!

И заиста, тај човек је завршио посао за мене. Мој шеф, коме су то из позоришне дирекције наредили, невољно ми је рекао да идем на Круг и - сликам!

- Колико дуго? - питам.

- Колико им буде требало!

Поскочих (наравно, у себи) од радости. То је било први пут да ме је неко у уметничком ансамблу - осим Милана Пузића - у позоришту уважио као фотографа.

(...)

Занимљиво је: дознајем да једну од улога у представи „Суђење госпођи Бовари“ игра Милан Пузић (помислих: могуће је да је и он припомогао мом новом ангажману), а уз њега ту је пробран ансамбл:

Јован Милићевић, Милош Жутић, Станислава Пешић... првокласна екипа.

Јован и Пуза се ословљавају са Милане-Драгане, при чему је Милан Драган, а Јован Милан! Пуза ми је објаснио: ти надимци потичу из њихових студентских дана, из неке глумачке вежбе.

Редитељ Арса Јовановић је имао занимљив, али за глумце напоран начин рада. Постави структуру мизансцена и пробе почну. Он повремено прекида њихов рад и објашњава им своје замисли. Затим пробе теку даље, сутрадан се све понавља, а онда одједном, истом глумцу коме је јуче објашњавао једну ствар на један начин, сад изненада каже: - Не, не, нееее, тако није добро!

Ту обично настаје глумчево ћутање, забезекнутост, дуга пауза, нико ништа (осим редитеља) не разуме, зашто ли се сад ствар из корена мења. - Не, не ваља, мислим да би то требало овако!, и - човек промени мизансцен! Наизглед, не зна шта хоће. А заправо сериозан уметник, који до саме премијере испитује, открива, тражи... и налази.

Нико се није бунио, свима је јасно да је то потрага за бисером. То није било лако трпети. Међутим, сви су знали да раде са великим уметником. Јован Милићевић који је често умео да буде нервозан у другим представама, овде је био кооперативан, сталожен, и примао је Арсине промене с добром вољом и ниједног тренутка није било проблема, нити сукоба. Цела припрема те представе протекла је у врло доброј хармонији. Арса Јовановић је мени деловао мрачно, суморно, морбидно, некомуникативно и изнутра и споља. Треба напор да се такав човек разуме. У позоришту се причало да има бродицу и на њој језди све до Црног мора. Да ли је уистину било тако или није, не знам, али знам да ми се свидео његов начин рада. У ствари, и сам сам негде у дубини свог бића прижељкивао такав интегритет, као и лађицу, за себе. Можда сам отуд поштовао тог човека. А још и више кад сам дочуо да се бавио фотографијом. У једној прилици сам видео његове слајдове, снимке у боји српских манастира. Био је то, очито, и ликовно обдарен човек.

У тој представи снимео сам десетак сјајних фотографија. Мени је најдража она коју сам назвао

Портрет Мише Жутића. Та фотографија је снимљена са телеобјективом од 200мм. Тако велика жижна даљина је била лако употребљива на већим одстојањима, али ако је требало нешто снимити на удаљености од 3 до 4 метра, планови су згушњавани, а ошрина се налазила само тамо где се изоштри. Отуд су и слике, које су тако настајале, имале неку неуобичајену мекоћу и нестваран однос првог плана и објеката у дубини. То је преварило и великог аса српске фотографије професора Бранибора Дебељковића. Кад је у фото клубу видео ту фотографију запито је с чуђењем:

- Шта, фото-монтажа?

- Не, него реално стање, снимак са позоришне представе.

- Није то реално стање, не можете ме преварити, то сте ви нешто домонтирали!

Рекох да имам негатив, могу да докажем да је у питању нормалан снимак, али не вреди. Дебељковић остаде у уверењу да сам ту нешто мувао. „Не можете ви мене преварити“ (!?)

Једном ме Миша Жутић пресреће с похвалом:

- Лепа слика, врло, врло лепа!

- Која слика?

- Она моја из „Мадам Бовари“.

- Видели сте је на Стеријином позорју у Новом Саду (јер то је једино место где сам је до тад излагао)?

- Не, него сам добио на поклон књигу твојих фотографија од мог кума Радослава Злате Дорића, редитеља. Хајде да се договоримо... волео бих да имам и оригиналну фотографију.

Обећах да ћу му је направити, па заборавих. На жалост, касније нисам ни могао да испуним обећање јер је Миша, сјајан глумац и човек у пуној снази, изненада преминуо.

(...)

Први дани октобра. Почела је позоришна сезона. Негде у касну јесен, у време када сам већ скинуо радове са моје изложбе у фоајеу сцене „Круга 101“, сусрео сам у ходнику, близу сале за оперске пробе, Мирослава Чангаловића првака Београдске опере. Кад год бих сусрео неког уметника у ходницима позоришта

поздравио бих га уобичајеним „добар дан“ или, у време одржавања представа „добро вече“. Будући да радимо „у истом предузећу“ сви смо се, наравно, познавали „из виђења“ (јер Народно позориште са три велика уметничка ансамбла, администрацијом и сценским радницима бројало је више од 600 запослених). Међутим, то предузеће је било необично састављено, с једне стране имало је врхунске ствараоце српске културе, а с друге, физикалце, нпр. неписмене ликове, раднике из транспорта и магацина са декором. Без обзира на то, односи, бар у поздрављању на ходнику, били су обострано коректни, али су се на тој конвенционалној учтивости и завршавали. Међутим, овога пута, на мој поздрав Чангаловић се зауставио и питао:

- Чуо сам да су оне фотографије, што су летос биле изложене на „Кругу“, ваше?

- Да, моје су!

- Како то да тамо није било снимака из оперских представа?

Тим питањем ме је ставио на муке. Имао сам своју теорију зашто је то тако, али где да му сад, на позоришном ходнику, објашњавам техничке детаље, па се извукох наводећи сасвим други разлог:

- Није их било зато што као реквизитар обично радим драмске представе, па су ми чешће пред очима.

- Ајте, молим вас, дођите на оперу, има шта да се услика. Дођите на „Кнеза Игора“, на „Бориса Годунова“, на „Хованшчину“... или... је л' идете с нама на турнеју у Грчку?

- Идем!

- Ето, то је прилика да тамо видите моју маску из „Дон Кихота“, а кад се вратимо из Грчке, јавите се, дођите у оперу, ја ћу да вам позирам у том лику. Само ми јавите у време да будем спреман. Ајте, дођите... ја вас позивам... слика никад нема довољно, а поготово добрих... кад год идем у иностранство, на гостовањима ми траже слике... импресарији, рекламни агенти, колеге, публика, обожаваоци... али све те наше слике су некако... некако троме, сиве, безличне, све то делује намештено, извештачено... а ви, видим, све то радите из руке... па, ако, нека, не мора све да буде максимално оштро, него да се мало осети и живот...

У трену је изрекао читав низ мисли које су могле бити и моје када је у питању позоришна фотографија. Обећах да ћу покушати да нађем време и дођем на оперске представе, али никад нисам испунио то обећање.

Истина, снимао сам оперу не једном, али без већег успеха. У ствари, ако бих извео неку класификацију засновану на сопственом искуству о позоришној фотографији, мислим да бих се најпре определио за снимање балета. Балетске представе су најсликовитије, али је технички најтеже добити ваљан снимак због обиља обојених тонова (обојених целулоидних филтера на рефлекторима). После тога долазе драмске представе. Опера на фотографији делује - како је и сам Чангловић запазио - намештено, тромо, каква најчешће и јесте, а ја бих додао и извештачено, карикирано и животно неуверљиво. Сви ти ликови, префорсирани шминком, са дебелим искошеним обрвама, са стилизованим костимима тобожњих историјских реконструкција, као да су утекли из неког стрипа. На фотографијама су, заправо, смешно извештачени. Једна је ствар када се гледају уживо, на сцени, а сасвим друга на фотографији. Пре свега, уверљивост се постиже доминантним уделом музике и гласа. Без звука, опера за гледање би била само картонска уметност невредна пажње. Фотографија, на жалост, не преноси песму нити тонове оркестра, па према томе сва та отворена уста изгледају као једно бескрајно зевање. Опера јесте врхунска уметност позорнице, али на фотографији је најчешће чист промашај, осим у смислу документарности. Будући да мене такве фотографије нису занимале, природно је што сам само две фотографије снимљене на оперској представи „Италијанка у Алжиру“ излагао на изложбама.

Истина је, био сам радознао да видим и чујем Чангаловића у улози Дон Кихота. Та представа је веома ретко била на оперском репертоару у Београду, а ја је до тада нисам гледао. А сад су Грци, за оперски фестивал у Солуну, тражили баш ту представу. Уз то, дочуо сам да и ја путујем с опером на ту турнеју.

Седамдесет седма

Наредна година почиње са остварењем снова: почетком априла добијам допис од управе Стеријиног позорја из Новог Сада, којим ме позивају да присуствујем отварању Међународног тријенала „Позориште у фотографској уметности“, јер сам добитник - три награде!

Свечаност се одвија у Студију М Радио Новог Сада. Сала повећа, шљаште дречаво црвена плишана седишта, јер је полупразна - позвани су само добитници награда и неки важан друштвено-политички народ, цвет социјалистичког грађанства. Прва награда припала је јапанском фотографу, а прима је човек из јапанске амбасаде; друга опет неком странцу - и њу прима секретар неке друге амбасаде. Трећа мени! Затим друга тема, па друга категорија (дијапозитиви у боји). Опет су награђени неки странци, и - ја! Све у свему, три пута излазим на бину. Радујем се што су у публици и неке личности из позоришта у коме сам запослен, препознајем Велимира Вецу Лукића, тадашњег управника Народног позоришта, затим и неке глумце, редитеље, сценографе. Осим мене, награђена су још само два Југословена.

После доделе награда уследио је богат коктел, падају честитања, а и новинари салећу награђене ауторе. Главне „жртве“ новинара смо један Чех, чувени професор Крејча, са прашке ФАМУ и ја. Прилазе и неки домаћи, новосадски фотографи, честитају, распитују се за ово или оно. Али управник мог позоришта, Лукић, није се досетио да ми честита награде. На пријему је мирно димио цигаретама, припаљујући једну на опушак друге и са дубоко скрзирајућим погледом блудио некуд кроз зид, кроз решетке новосадских мостова, према Петроварадину. Занимљиво је: баш у то време он је, као истакнути друштвено-политички радник, био предавач у Партијској школи; ту нас је поучавао теорији марксизма, равноправности класа, економској једнакости, а и правима радника да се културно уздижу. Није могао да ме не познаје кад смо се сретали такорећи свакодневно, не само у позоришним ходницима, већ и на партијским састанцима. Теорија - и пракса социјализма! Али, све

је то сада прошлост. Да парафразирам баш његовог пријатеља Бранка Миљковића - магла и ништа!

Следећег јутра новосадски „Дневник“ ме представља у невеликом, али лепо интонираном тексту под насловом „Три награде за три године припреме“ Све то, наравно, оставља свој траг. У позоришту, уместо честитки - игноранција! На првом месту су били смркнути моје колеге из техничке службе.

Имао сам и други хендикеп. Био сам београдско дете, са родитељима такође Београђанима. Међу сценским радницима једини такав! Сви остали су однекуд дошли, махом са „јужне пруге“, како се то тад међу њима говорило, а и у реквизитарници, где сам радио, није био другачији социјални састав. Сви однекуд, а ја, несрећник, рођен на овдашњем асфалу. А речи „асфалт“ и „мангуп“ су донекле компатибилне! Осим тога, мало-мало па ме неко тражи на телефон: мајка, другови, девојке, девојке, девојке..., а и за неке фотографске послове су ми слали поруке на позориште. Урбан човек у средини која је изразито рурална не може друго, него да изазива (негативну) пажњу. (Једном ми је један млади балетан, кад смо се сусрели у културној акцији у „Селу у походе“ у неком селу близу Ивањице, рекао искрено, али кроз смех: - Ја сам био убеђен да си ти ретардиран! - Зашто? упитах. - Зашто?! Зато што губиш време у тој средини „ниског интензитета“).

Моје тадашње колеге су сматрале безобразлуком да један од њих нешто мува са фото-апаратом и са сликама, да нешто ћућори са глумцима, певачима, балеринама... Нарочито два мени надређена шефа нису били срећни због тога. Иако сам фотографисао само онда кад не бих имао другог посла - то јест док представа траје, јер тада је слободно време за сценске раднике, осим ако не дође до неких обавеза за време промене тзв. слика, или у паузи између чинова - ипак сам им био трн у оку.

Уметници су на ствар гледали другачије, за мене повољније, мада је и ту било изузетака, па и неких непријатних тренутка. Кад би ме учили са фотоапаратом у рукама иза неке завесе, већина је радо позирала, и на пробама, а и на представама. Подносили су моје присуство скоро без речи.

Радознали, очекивали су слике, углавном бесплатно. Пресрећу ме:

- Ти само сликаш, а слике никад да видимо.
- Пааа, остаћете бар у историји.
- Ах, остаћу ја у историји и без тебе.

У једном раздобљу сам се толико заглибио у обећања, да сам једва некако испливавао, свима правећи слике. Сећам се да је Љиљана Газдић била врло срећна кад је видела једну своју слику, велику копију коју сам излагао на некој изложби у Београду, мислим на Октобарском салону. Одмах је затражила да откупи ту фотографију. И Ксенија Јовановић је откупила неке фотографије из „Магбета“, затим и Мида Стевановић из „Хасанагинице“. Али то су ретки примери. Мало је били оних који су понудили да слике плате.

У то време имао сам и једну чудну епизоду, до данас неразјашњену. Наиме, после једног мог снимања сцене, иза завесе, а затим повратка у реквизитарницу ради замене филма, мој шеф ме извештава да се глумац Мија Алексић жали на мене, ометам га, наводно, сталним шкљоцањем, не може да се уживи у улогу, а нервозан је... (тада је спремао „Ричарда Трећег“).

Примим ту примедбу здраво за готово. Заиста, Мија јесте био тада нервозан, то се примећивало. Уз компликовану улогу Ричарда Трећег и уз стални притисак од околине да је комичар, а не карактеран глумац, нити трагичар, а и уз (каткад злураде, иза леђа изречене) коментаре колега и најаве премијере у штампи, такође на тему његове сумњиве уметничке подобности за ту улогу - наравно да се упињао да оправда све захтеве које су пред њега поставили Шекспир и редитељ др Хуго Клајн (уз то Алексићев професор са Позоришне академије). Могу да мислим како се тај човек тих дана, па и тих месеци, осећао. Разуме се да сам одустао од даљег сликања у његовом присуству.

(Сећам се и овога: у реквизитарницу су често свраћали глумци, да сачекају свој излазак на сцену, запале цигарету, каткад и кафу попију, али и да коментаришу ово или оно. Не сви, неки су били господски уздржани, али многи нису могли уста

да склопе од једа - а нас, присутне раднике, нису третирали за сувисле персоне, јер се ионако не разумемо у уметничка питања. Често су се могле чути разне критике на рачун неког од колега, редитеља, директора драме, опере или балета, управника позоришта... Управо за Мију Алексића се, тих дана, могло чути низ учених запажања да ће то бити Ричард са Лепенице, затим Ричард звани Цуле (Покорни, лик из ТВ серије), и каквих све не поређења са ликовима које је тумачио у комичним ТВ серијама... Да иронија буде већа, тако су обично коментарисали глумци који су и сами пореклом из провинције. Наравно, та имена ваља потиснути у заборав, нека су се и сама за то потрудила, а другима ће, ако буде правде на овом свету, неко други, млађи, једном приденути надимке попут Магбета са Мораве или Лепенице...).

На пробама „Ричарда Трећег“ било је много проблема, уметничких, сценских, техничких... Нервоза на све стране. Сваки час неко повиси глас, извуче се, оквалификује присутне овако или онако... Повремено се провуче тихи глас редитеља Хуга Клајна, који је из сале режирао, саветовао, али до детаља тражио оно што је науимио. У једном тренутку Мија Алексић изађе са сцене, стане уз портал, у коме сам ја седео на месту суфлера, и оданде гледа прогон, а и чека на свој излазак. Види ме и запита шапатом, да не смета одвијању пробе:

- Шта је, не сликаш више, досадили смо ти?

- Нећу да вам сметам - одговорим с једва приметним трачком ироније.

- Да сметаш... је л' мени? Не, не сметаш, ја сам навикнут на то. Мој живот су публика, камера, објектив, сочиво... то је за мене природно, само ти сликај. Озбиљном глумцу је сликање потребно! - То рече и уђе у сцену.

Био сам потпуно збуњен, па из тих стопа одем у реквизитарницу и саопштим шефу да ми је Мија рекао да могу да сликам.

- Ех, глумци, час ово, час оно... Можда се предомислио - рече, али не настави на ту тему.

Никад нисам дознао праву истину, али по свему судећи то је била суревњивост; неко се досетио да своју пројекцију стави у уста Мије Алексића.

Мија није био лак човек, био је звезда и свестан тога, то се могло видети, међутим био је и коректан човек. Красио га је глас да је и велика „стипса“, али ја сам имао једну епизоду с њим која је доказивала супротно. Наиме, као пасионирани сакупљач старих сатова, он је у некој прилици набавио један раритетан сат али без цифарника. А онда је дознао да у Музеју примењене уметности постоји истоветан модел, и то комплетан, исправан. Досетио се да реши свој проблем тако што ће дати да му се уради фотографија цифарника коју ће после да залепи (монтира) на своју оштећену векелицу. Дође у реквизитарницу са Душком Ристићем сценографом и замоли ме да ја то урадим, да фотографишем тај сат у Музеју.

Најпре ме је дуго обрађивао, испипавајући да ли је то могуће извести, а да буде исто, истијато...

- Наравно да је могуће - кажем.

- Знам да си мајстор, сви то кажу... али ово није сликање позоришта, ово је техничко питање - опет ће, несигуран.

- Госн-Мијо, могу, и то вам је то. Осим тога, у фотографији се „техничка питања“ решавају знатно лакше него „сликање позоришта“. Нема више шта да се каже!

Наравно, знао сам да то могу. Баш сам се тад снабдео изванредном машином, мамијом 6x7, и са њим сам заиста могао - скоро све! Уз њу је ишао објектив одличног квалитета, а већ сам је и испробао, снимајући рекламне паное за „Прогрес“, снимао сам аутомобил „Москвич“ за неки наш сајам. Сlike су биле величине 1 x 1 метар, са врло добром оштрином с обзиром на тако велико повећање. Шта је за мене један циферблат величине свеске?

- Онда, је л' можеш?

- Могу! - насмејем се.

Претходно сам обећао сценографу Ристићу да ћу наредног дана доћи у позориште да бих снимиио неку његову стару сценографију - коња из једне балетске представе који је стајао дуго времена у дубини сцене, близу лифта и излаза за транспортни магацин, и сви су се о њега чешали, одваљујући му, малопомало, стиропорне сапи. Душко је тих дана замолио позоришне сликаре да коња доведу у ред, ради

фотографисања.

Сутрадан, око подне, снимим коња, затим сачекам да дођу Мија и Душко. Изађемо из позоришта; Мија је тада имао један велики пежо, највећи који сам икад видео, и одвезао нас до Музеја примењене уметности, то јест паркирао у Чубриној улици, испод Музеја, да га музеалци не би видели. Затим је рекао да ће ме са Душком сачекати у кафани „Пролеће“. У ауту ми даје последње инструкције:

- Потражи госпођу Загу Јанц и реци да те је послао Душко Ристић, сценограф. Мене нипошто не помињи. И још нешто: ником другом ништа о томе не говори, молим те.

(Доцније дознајем да је госп. Мија у некој прилици био бржи и купио неке антикварне ситнице, сребрнину, шта ли, од сремских Цигана, које су биле обећане том Музеју, па отада није био персона грата у очима неких тамошњих кустоса).

Одем у Музеј, позовем се на сценографа Ристића, сместа добијем сат, изнесем га на дневну светлост, на једну терасу која гледа према „Пролећу“. У башти ресторана видим Мију и Душка који ме оданде посматрају. Иако сам сигуран у свој начин рада, ипак... направим више снимака са различитим експозицијама, за сваки случај. Прилика је непоновљива. Не једном се догађало да се баш на најбољем снимку нађе мрља непознатог порекла, огреботина, или једноставно фабричка флека.

Вратим сат, изађем из Музеја и придружим им се. Они, нестрпљиви, питају:

- Шта је било, је л' дала?

- Дала је, снимиио сам, све је у реду.

- И? Је л' успело? - пита Мија.

- Ма, успеће, госн. Мијо, не умем да оманем.

- Иииих, заборавих да ти кажем...

- Шта је сад? - охладих се.

- ... да сликаш сат бар два-три пута - опет ће он, нестрпљиво.

- Ама, јесам, не два-три него још пет-шест пута, са различитим експозицијама.

- Еее, браво, браво...

Душко Ристић, смирен, хладан, сачека да се ми својски испричамо па нам понуди да ручамо, ту, са

њим. Мија се нећка, не може, има обавезе, ово... оно... Добро, онда да бар свратимо код њега (Душка) у атеље, на кафу, коњак, или да испробамо нову боцу вискија, шта год... то је ту, близу, испод парка, Косанчићев венац... Мија нипошто не може, нема времена, а и не пије (после чујем да не сме да пије, јер се некад препијао, па је пресекао занавек). Ја прихватим позив.

Одем са Душком, и уђем у један диван, апсолутно диван атеље с погледом на Саву, на Ушће, на зграду ЦК, на Нови Београд... јединствен поглед. Заиста смо испробали виски, затим и кафу, па још један виски, а после још неколико. Кад сам силазио ноге су ме једва држале. Како сам одвукао тешку торбу са фотоопремом до Сарајевске улице, бог ће знати.

Направио сам изванредно чисте снимке. Повећани на величину оригиналног циферблата, на гланц-папиру, испали су одлично! Ретушом сам скинуо пукотине, огреботине, пикнице, флеке и поправио контраст. Био је то апсолутно уверљив циферблат, као из фабрике, нов.

Мија је био одушевљен. Однео је свој сат и мој снимак у позоришну сликарницу, дао мајсторима, а они су довели посао до краја. Кад сам видео коначан продукт, нисам могао да верујем колико је то било стварно, старински уверљиво, још и са неком патином коју су мајстори, сивом бојом, вешто допрскали. Добио сам хонорар колики сам тражио. Без речи коментара. А рекли су да је стипса!?

Доцније сам од Душка Ристића дознао у чему је тајна те мистериозне приче. Мија је имао два слична сата - један са циферблатом, али донекле оштећеним, а други без њега. Пошто је дознао да се загребачки глумац Фабијан Шоваговић Шова, такође колекционар, занима за тај модел сата - он се намерио да му утрапи онај примерак без циферблата, али да га претходно донекле оспособи (мојом фотографијом!). Ваљда је зато требало извести ту акцију у конспирацији. Међутим, како је моје снимање донело одличан резултат, а и после интервенције мајстора из сликарнице сат испао да не може бити лепши - Мија је променио план: одлучио је да задржи насликани сат, а онај са исправним али оштећеним емајлом циферблата, препусти да Шова однесе у Загреб.

Седамдесет осма

Последња, опроштајна „Госпођа министарка“ одиграна је 8. октобра. Иако сам ту представу већ раније темељно исликао, одлучих да то урадим и тад, због непоновљивог тренутка. Опет заузима уобичајено место у порталу, са стране позорнице, где иначе седи суфлер. Овога пута је суфлерка, Љиља, на другој страни портала. На ивици портала, видљив публици, удаљен око пола метра од мене закачен је старински телефон са ручицом за навијање. У једном тренутку Љубинка Бобић треба одатле да телефонира секретару министарства иностраних дела (играо га је маестрални Мирко Милисављевић - Миркица). Она приђе телефону и најпре тихо мене изгрди:

- Ајде, шта ћеш ту, бежи одатле... - Затим узима слушалицу и продере се:

- Је л' то господин Нинковић?

Изгледала је исцрпљено, врло слабо, али је одиграла ту представу заиста врхунски, као у најбољим данима. Аплауз, какав се не памти, са двадесетак, можда и више, клањања. Тужан тренутак за глумца, таквог глумца, последњи пут пред публиком. Свима нама око позорнице, као, верујем, и свим члановима ансамбла, наоштрешиле се све власи, уздах за уздахом, као да нам неко врло драг умире. А она излази, клања се, једном, други пут, трећи пут... клања се опет, затим разводнице уносе корпе цвећа, цвећа, цвећа... - па улазак управника позоришта Велимира Лукића који је љуби у образ, а она брже-боље брише образ, трља га рукавом тамнозелене сомотске хаљине, што у публици изазива нову салву смеха. Аплауз не престаје, улазе и други глумци те је љубе, она се отима, покушава да се сакрије у завесу... циркус достојан Љубинке Бобић. После двадесетак дизања завесе она више нема снаге. Махнула је руком публици да се умири, а затим је рекла ово:

- Ја ћу да сачекам да се ова брука мало смири па ћу опет да постанем министарка. А ви, шта чекате, не игра мечка, ај' кући, ај' у п.... м.....! - Затим се дубоко поклонила, публици послала пољубац с обе руке и - нестала иза завесе! Заувек! Иако је аплауз трајао још бар пет минута, није више изашла. Верујем да је

увелико туговала у својој гардероби, док је слушала на звучнику одушевљене повике: Бо-бо, Бо-бо!

Десетак дана касније видео сам је последњи пут. У парку на Студентском тргу, близу споменика Јосифу Панчићу, на клупи седе две старице, а једну препознајем - то је она, Љубинка Бобић. Толико пута сам радио њене представе, путовао са „Министарком“ по Србији, а једном и у Загреб, и природно је да јој се јавим (мада многи глумци немају обичај да познају позоришне техничаре, нити да им се одазивају на поздрав изван позоришта).

- Добар дан госпођо Бобић. - Она диже поглед.

- Добар дан... ко ти беше?

- Ја сам Малић... фотограф који вас често слика са суфлерског места кад је представа „Госпођа министарка“.

- Аууу, ти си онај... лево сметало... што шкљоца тамо! Одавно сам требала да ти скршим апарат! (обраћа се госпођи до ње): То је онај што нам је у Загребу упао у сцену док смо се клањали... о, боже, да се прекрстим и левом и десном... запуц'о човек преко позорнице, па кад се подигла завеса за поклон, јууу, кукууу, а он почео да бежи... (опет мени): Теби ћу да сломим руку једног дана! Да ме више ниси сликао, је си ли чуо! Па да, сад не можеш и да оћеш'... Ајд, бежи одатле... - И отера ме из парка.

Наравно, све је то речено без љутње и без злобе, на њен симпатично комични начин. Она је била таква, непосредна, што на ум, то на друм. Истим тоном и истим речником је разговарала са управницима позоришта, директорима драме, новинарима, колегама, политичарима, келнерима, позоришним радницима. А и са народом.

Сјајна Боба, ненадмашена Живка министарка, Љубинка Бобић преминула је два месеца касније, 3. децембра.

Седамдесет девета

Крајем јануара, после завршетка неке пробе у позоришту (мислим да је био балет?) одлазим у позоришни бифе. Немам баш тај обичај, али понекад ипак... и тамо затекнем фоторепортера Видоја

Мојсиловића у друштву две балерине које је претходно фотографисао у балетској сали. (Витко је некад био дугогодишњи главни уредник „Фото кино ревије“, а у то време је био уредник фотографије „Илустроване политике“).

Махнуо ми је руком, у знак поздрава, а неки минут доцније устао је, ваљда спреман да пође, напустио оне даме, пришао мом столу, на кратко сео и запитао какав посао радим у позоришту.

Објасним да сам сценски радник, реквизитер... блабла...

- Зашто се не запослиш као фоторепортер? Ево, управо ових дана моја редакција врши неке кадровске промене, а требају јој и репортери. Ако те то занима, иди одмах сутра, потражи Зорана Секуловића, он је мој наследник, нови уредник фотографије у „Илустрованој“, само..., немој рећи да смо о овоме разговарали, јер ако мене поменеш унапред рачунај да ниси примљен.

Сутрадан сам телефонирао Секуловићу. Представио сам се, а он пита шта сликам, црно-бело или колор? Рекох: претежно црно-бело, али имам и слајдове у боји.

- Донесите ми слајдове. Је л' може данас у подне?

Потврдим, може, брже боље покупим неколико кутија слајдова и тридесетак црно-белих слика, углавном оних које су до тада награђиване. Стигнем у редакцију у заказано време, а онда чекам код секретарице готово цео сат. Уредник фотографије је, каже, на састанку код главног уредника. Секуловић најзад изађе, спор и тром какав је био, не делује ужурбано, а још мање запослено, и каже да нема времена јер има посла до грла!

- Рекли сте да дођем одмах...

- Добро, 'ајде, дајте... само брзо, брзо...

По тој журби учинило ми се да сам доспео у редакцију магазина „Лајф“, салу са триста писаћих машина и вревом новинара. Али овде ништа од тога; само нас двојица и један искошени пошироки сто прекривен матираним стаклом, испод кога се назире неонске сијалице - сортир-табла за преглед филмова.

- Да видим слајдове! - већ по оштрини тона осећам да ни издалека то неће бити топао пријем. Заиста,

прегледао их је надвоје-натроје:

- Не ваља, не ваља, танка боја, не ваља... на чему, бре, ово сликате, на Фотокемици, је л? - пита с гнушањем. Једва да ме је удостојио погледом док је још понешто негативно коментарисао.

- Донео сам и црно-беле слике! - машим се за кутију 30 x 40 цм..., отварам је, али ће он осорно:

- То ме не интересује...

- Али за те фотографије сам добио двадесетак награда, затим звање Кандидат-мајстора...

- Добро, дајте да погледам ... - затим баца летимичан поглед на првих десетак, муњевито их листа... остале не гледа, и закључује:

- Не! Није то за нас!

Ништа! Захвалим се и изађем. То је мој први и једини покушај да се запослим као фото-репортер. Не знам шта је то толико било лоше. Осетио сам неку горчину у стомаку. У том тренутку сам иза себе имао звање Кандидат-мајстора фотографије, двадесетак награда, од тога једну Златну плакету града Београда за најбољег аутора Октобарског салона, пет првих награда стечених широм земље, десетак других и трећих, три награде на међународној изложби позоришне фотографије у Новом Саду, Гран при на Жиселу, четири самосталне изложбе (једну у Варшави), педесетак групних... Свако ко је познавао прилике у нашој фотографији, и професионалној и аматерској, знао би да су то биле не формалне већ фактичке квалификације које далеко надрастају педигре тадашњег фоторепортера, и не само почетника, већ и оног са двадесетогодишњом праксом. Сви ти успеси су ме бар толико препоручивали да ми уредник да шансу, пробни задатак. Да ствар буде трагичнија, тај уредник је десетак година раније и сам био излагач у Фото-савезу и доспео до звања - фотоаматера прве класе. Али, ето - ништа!

У фото клубовима је обично владало мишљење да су фото-репортери далеко испод нас, излагача, уметника, јер су им фотографије неуко компоноване, а копије на изложбама новинске фотографије у правилу очајне... а сад - гле! Један такав, новински уредник, дојучерашњи фотоаматер, поставља критеријуме које не могу да прођем. Заиста растужујуће! Кад сам

Мојсиловићу препричао детаље тог сусрета, он је рекао да сам погрешно у тактици, јер сам се представио као Кандидат-мајстор фотографије и награђивани аутор.

- Он је хтео неког ко је сасвим невин, наиван, неискусан, а ти си му се поставио као партнер. Таквог ни ја не бих примио!

(Било је више догађаја у животу који су, у тренутку када су се одвијали, у мени изазивали велико незадовољство, па и разочарање, али се временом показало да су судбински оправдани. Не могу себе ни да замислим да сам као фоторепортер наставио живот. Чињеницом да сам одбијен, учињена ми је велика услуга, али ћу то тек доцније схватити).

(...)

У јесен исте године објављен је конкурс за пријем нових чланова УЛУПУДС-а. Одлучим да конкуришем јер сам већ постао Кандидат-мајстор фотографије Фото савеза Југославије.

Припремам колекцију којом сам добио звање кандидат-мајстора, успут се саветујем са Жиком Ђорђевићем и Ђорђем Букилицом - уз Воју Маринковића и Мишу Јовановића, та два човека су ми били најближи међу клупским колегама и, може се рећи, увек пријатељски наклоњени. Осим тога, обојица су већ били чланови Фото-секције УЛУПУДС-а (а Букилица у том мандату и секретар секције), и знали су шта и како треба припремити за конкурисање у чланство, с обзиром на веома компликоване узансе које су биле прописане, баш као да је била намера да се што мање фотографа прими у Секцију. А можда и јесте! Уистину, Фото-секција је била на гласу као веома ускогруда, најконзервативнија у УЛУПУДС-у, и скоро десет година пре тога није примила ниједног новог члана.

Осамдесета

Првих дана јануара добијем из Зрењанина обавештење да сам награђен другом наградом за графички дизајн, тј. за идејно решење заштитног знака Народног позоришта „Тоша Јовановић“ у том

граду. Конкурисао сам са својим пројектом средином претходне године, па на њега заборавио. Међутим, комисија је одлучила да не додели прву награду, а и да ниједан рад не усвоји за реализацију. Дакле, добио сам утешну награду! Било како било, награда је новчана, а још важније, то је мој први уметнички успех изван фотографије. Сад већ могу у биографији да наведем да сам, осим у фотографији, и на пољу графичког дизајна „награђивани аутор“. Гледано са ове дистанце, вредновање такве ситнице могло би се схватити као комична епизода, али тад није било тако. Док растеш све ти је важно.

(...)

За јесен је била планирана моја самостална изложба у галерији Народног позоришта, Сцене у Земуну. Већ од раније охрабрен од редитеља Јована Бате Путника пријатељским тоном и разумевањем за мој фотографски рад, замолих га да ми напише предговор за каталог те изложбе. Фин, уљудан и тих господин, Путник пристаде, рече: „са највећим задовољством“, и замоли да му покажем бар део материјала који ћу излагати. Било је то у рано пролеће, а изложба је планирана за дубоку јесен. Неки дан доцније донео сам повећи тврди коверат са тридесетак фотографија уобичајеног галеријског формата (30 x 40 цм) које сам помно одабрао, желећи да се што боље представим. Преда мном их је прегледао, слику по слику, задржавао се на свакој, и на крају ми рекао нешто чега ћу се занавек сећати:

- Алал вера, мајсторе! Препознајем ваш осећај за простор, за светлост, а нарочито за функционалну сенку. Многи не схватају да је одсуство светлости, као и одсуство звука једнако изражајно колико светлост или звук. Ви поштујете мрак као и светлост. Ја бих вама одмах поверио сценографију моје представе!

Глас о томе да ћу имати изложбу раширио се међу позоришним светом, и готово да није било дана, а да неко не сврати у реkvизитарницу, где сам тада радио, потражи ме и распита се које ћу фотографије излагати (баш као да знају све моје слике). То јест, како сам ја „између редова“ разумевао, то питање би требало да

гласи: да ли ће и њихови ликови бити уденути међу експонате? Сећам се да ми је истим поводом глумца Марко Николић изнео стрепњу да ћу можда окачити и његову фигуру из представе „Како вам драго“ - та фотографија њега није опчињавала, али мене јесте - потврдила се као успешна, била је већ излагана, репродукована у штампи, мислим и награђивана.

Путник није однео фотографије, довољно је видео, не требају му више, стекао је, каже, утисак и зна шта ће написати. Међутим, неколико дана касније сачекала ме је његова порука да ипак жели да их још једном погледа. Однео сам му их у стан, негде, ако се не варам, у улици Ивана Рибара на Новом Београду, и оставио. Преостало је да сачекам предговор. Штампариија ме пожурује да предам материјал за каталог пре годишњих одмора, јер они то раде заједно са нечим другим, па је тако јефтиније, или шта већ. Обећавам: чим ми г. Путник да текст предговора предаћу све што треба. Али... наилазе проблеми!

Јован Бата Путник био је човек од највишег моралног и уметничког кредибилитета. Кад су му неки надобудни солисти, прваци, оспорили само један детаљ режије оперске представе (беше ли „Набуко“?) - већ дубоко поодмакле са пробама, он је истога трена дао отказ у позоришту. Није попустио ни за милиметар да се његова замисао промени, упркос усијаним главама неких солиста којима је било тешко да прескоче један пањ и да понесу костим који је „превише гребао“ (!?). Никада више није ушао у Народно позориште. Он, човек који је од детињства удисао позоришни ваздух. Може се само наслутити како је то могло на њега да делује. Велики уметник нимало није имао разлога да једном скромном позоришном раднику, мени, било шта лепо каже ако не мисли тако. Он је био одиста фаца, редитељ и драме и опере, у то време вероватно једини способан за такву поливалентност у српском театарском животу (то је пре њега, кажу, радио још само Пера Добриновић, током осамдесетих година 19. века).

Дани су пролазили, Путник није долазио у позориште, стигло је и лето, почињали годишњи одмори (у позоришту то траје скоро три месеца!). Најзад, први дан септембра... повратак на посао,

припрема за почетак позоришне сезоне... улази у реквизитарницу Викторија Пижмохт, оперски сценарист и Путников стални асистент режије. Дноси ми коверат са сликама и - текст предговора! Преноси поздраве и добре жеље за успех изложбе од г. Путника. Питам се да ли сам закаснио?

Наравно, у штампариији су љути на мене, неће да штампају каталог, сад је то скупо, нека пропадне изложба... Жалим се директору сцене у Земуну, Мији Стефановићу, он интервенише и штампари примају материјал, али су одмах смислили други начин да се освете. У пролеће ми је обећан каталог од петнаестак листа са десетак репродукција, а сад, међутим, неће бити слика! Само текст на четири стране! Опет се жалим директору, он слеже раменима... добро, прихватам, шта је - ту је! Уосталом, изложба треба мени, а не њима. После, кад је објављен програм Фестивала монодраме и пантомиме, унутар кога сам добио термин, видим да у њему изложба није споменута! Све је то бахато, незаинтересовано, без елементарног поштовања. Заправо, чине ти услугу, па - узми или остави!

Изложбу су отворили, заједно рецитијући стихове Добрице Ерића, глумци Растко Тадић и Богдан Михаиловић. Било је присутно много гостију, по позивницама, а присуствовао је и готово цео глумачки ансамбл представе у Земуну, те вечери. Међу гостима сам запазио и неке уметнике који су дошли само ради изложбе, нпр. глумце Милана Пузића, Цигу Јеринића, Милку Лукић, балерину Вишњу Ђорђевић... А од фотографског света само неколицина. После један колега рече нешто као оправдање: Далеко је, бре! Земун је - преко света!

(...)

На крају те године, а нарочито после одржане моје самосталне изложбе у Земуну, мој објективни уметнички и друштвени статус био је у све очевиднијем нескладу са мојим положајем у позоришту. Као примењени уметник, повремено сам радио послове чији су хонарари вишеструко премашивали плату у позоришту. Времена за те послове, па и за уметнички рад коме сам се све преданије посвећивао, једва да је било. С друге стране, рад на месту реквизитера подразумевао је да део радног времена проводим у

декоратерским магацинима испод позорнице, радећи, каткад, заморне физичке послове. Том замору је допринео и додатни притисак; наиме, готово целом саставу техничких радника са позорнице, махову јужнопругашима, као да је сметало што растем; није било дана да неко не направи глупав виц на рачун мојих слика, изложби, блиских контаката са уметницима, а све то, разуме се, из зависти и љубоморе. Нећу рећи да су сви тако поступали, али већина, нарочито старијих, јесте. Уз то, догађало се да на састанцима УЛУПУДС-а, или на великим групним изложбама, седим заједно са истакнутим српским уметницима, равноправно расправљајући, па и одлучујући о уметничким питањима, а у радно време, у позоришту, за неке од тих људи теглим намештај из магацина. Вероватно им је још теже падало да моја дела стоје паралелно са њиховим на Мајском или Октобарском салону у „Цвијети Зузорић“. Све у свему, тај несклад је почео све знатније да утиче на моје окружење, а самим тим и да се одражава на мој статус. Почетком септембра распитао сам се у Секретаријату Удружења (УЛУПУДС) и сазнао да могу да активирам статус слободног уметника (доцније ће се то називати „самостални уметник“). Како рекоше, довољно је да дам отказ у позоришту и после месец дана сам на листи уметника за које Фонд за културу града Београда уплаћује социјално, инвалидско и пензионо осигурање (благодати социјализма!). Сместа сам све предузео да то што пре урадим. После девет година и петнаест дана рада напустио сам Народно позориште. Првог октобра те године био сам самосталан уметник! Занавек! (У мојој првој књизи, фотомонографији *Горан Малић, фотографије 1974-1985*, Београд: Салон фотографије, 1985. Библиотека Мајстори фотографије; уредник Стеван Ристић - која је издата поводом моје самосталне изложбе у београдском Салону фотографије, објављен је текст разговора историчара уметности Споменке Јелић са мном, у коме су описане те позоришне године, као и позитиван утицај који је позориште имало на мој уметнички развој. То никада нећу одрећи нити заборавити).

(извод из „Аутобиографије“)

Издаје
МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ
УСТАНОВА КУЛТУРЕ ОД НАЦИОНАЛНОГ ЗНАЧАЈА
11000 Београд, Господар Јевремова 19
e-mail: office@mpus.org.rs / www.mpus.org.rs

Главни и одговорни уредник
МОМЧИЛО КОВАЧЕВИЋ

Аутор изложбе и уредник каталога
МИРЈАНА ОДАВИЋ

Аутор фотографија
ГОРАН МАЛИЋ

Језичка редакција
ОЛГА МАРКОВИЋ

Дизајн каталога
ЈОВАН ТАРБУК

Технички сарадник
ГОРДАНА СТЕПАНОВИЋ, НЕНАД ЈАНКОВИЋ

Штампа и повез
СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК, Београд

Тираж
400 примерака

Реализацију изложбе и каталога помогло
Министарство културе и информисања Републике
Србије

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

77:929 Малић Г.(083.824)
77.041.5(497.11)»1975/1979»(083.824)
821.163.41-94

МАЛИЋ, Горан, 1947-
Горан Малић: из прве мапе : (позоришни
портрети 1975-1979), Музеј позоришне
уметности Србије, децембар 2014 - март
2015. / [аутор изложбе и уредник каталога
Мирјана Одавић ; аутор фотографија Горан
Малић]. - Београд : Музеј позоришне
уметности Србије, 2014 (Београд : Службени
гласник). - 69 стр. : фотогр. ; 21 cm

Тираж 400. - Преглед важнијих година у
животу и раду Горана Малића: стр. 7-8. -
Изложбе и награде: стр. 9-11.

ISBN 978-86-80629-79-7

а) Малић, Горан (1947-) - Фотографије -
Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 211842828

